Ա Ջ Դ Ա Ր Ա Ր

ԹԻՐԱՑ ԱՄՍՈՑ

1794

Բարեպաշտ Պարոնաց և Մաքրակենցաղ Տիկնաց } Մատրասխա Հայոց։

Կատեղել իմով է թէ զօժանդակուն տապարանին՝ և է թէ բարեպաշտ յառաջ է կենալ ուսուցմանի բոց, յարմար վարկայ նմա իբր լուսաջիկ ձեր բոմդ ազգասիրուշ, դխոկմունթ նարդ եղիս, որ տակ ցմանք՝ ի լոյս ածել զտետրակ մի յամուսմ վեր ջնոց ամոց, անուն անել ապագարարող յորմէ իմանալի լինել ըզ թէ ով ըզ ոցղաց, ծայրագաղ անց քն նոյնոց ամոց, և իշէ՝ ի պանդխտեան կալ զթ ից, և թէ՝ ի պանդխտեան քարտիզաց, և և իշէ այլոց պանդխտեան գործոց, նաև բանք հարկաւորք և քաղցրալուր, և՝ ի վեր ըզնուիճ տետրակիս, զօրացոյց մի հետևեալ ամոց, պարունակել՝ ի նմա կտակս սրբոց, և զաւուրս ծննդեանն և լրման լուսնոց և այլն։

Արդ

Ընդ՝ եթէ վճռաժանաւորաց առարկուածն և եթէ վճռ
օգնականաց տպարանին և կամ եթէ վճռ քաջալերելոյ բազմաշ-
խատ վաստակաւորաց տպարանին զգլխոն յիշեալ տետրակին՝ մի
հոգն հաստատեցի, վճռորոյ եթէ ցանկասցէ ոք՝ գտանել զայն
շեալ տետրակն, ստորագրեսցէ զանունն իւր՝ ի ներքոյ թղթոյս
քանակութեանն տետրակին, եթէ վճռ իւր և եթէ վանն քարեկա-
մաց իւրոց, զի եթէ բաւեսցի ծախն առաջնոյ գործոյս, առա-
ջացուցանել լոցեմ ձեզ ամ չանացողութեան:

Ուրեմն ոչ էիք միշտ հետևօգնապայծառութեան
մեան, սոյնպէս և ի յայս գործս օգնական լինիլ խնդրեմ, առ
ի երջանկութենէ ձեզ յարգելացդ՝ և մխիթարութեան:

Ի Մադրաս
Ի Լամար ամսոյ 20 } ՌՅամի ՏՂ 1794: Ձերոց սիրելի ծառայից
ՏՐ Յարութիւն Շմաւոնեանց

Ձեռնադրօղ թղթոյս 28 հոգիք:

ՀՀՆՈՒԹԱԳԱՀՈՒՐԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ր տոմուէ է այդ ի պնին զոր ունկն ոչ է լուդի՝ և ոչ լի է միայն ոչ գոտանիցէ պատ ղ յետ ժամանակի՝ այլ և՝ ան ատանիցէ պատճառն իւր նոճ ալեցոյ՝ խոհեմու է ձեր ոյ լի ողջ մտած ել, և հա մարձակիմ հայցել ի ի լուսաւոր ել ի ար գ մնու է ձեր ս տ ակիս՝ ի վե ր այ աշխատանաց իմոց տպագ րատ ն, և ե ալոյն նման դատարկ ի գործոյ, և որով հետև՝ տ ատանի մ ի ի թ ալմու է մեզ այ ոյ կարօտիմք յայտ ժամանակիս՝ լի է ե ատնոց, և լի է սերմանց, այնոցիկ, որք հարկաւորք են պատկ յոյ պոյպաիս գործ, և որով միայն այսօր ամ տպիք՝ նա և տ ատանի մ ի ամենե քեան հա ռաչէն և ե ատնն նոցա՝ լի ոյց նոխանձաՏոյլ լինել յոյ գոնե ա օրինակել, ո ր ե՞ն՝ ոչ կարեմ ոյլ ինչ պատճառել՝ և լի է ոչ անբաւականու էն . տ ատն տպաշխատ ր լի է նէ մեզմէ, զոր ինդ ր ե մ ՝ ինանէ տայէ մեզ շնորհ տպաշխարհե լոյ՝ ըստ մեղուցե լոյ, և դ լի տոցէ մեզ ողորմու լի ի ր ե ալ ։

Եթ ալդ՝ դ տանալով տա մտած ու լի էս իմ նախապէս խոստովանիմ՝ զի ոչ ունիմ այնքան ցանկու է կլի ե լոյ պատ ղ, որքան փափագ տ ատանե լոյ պաշխատանս իմ՝ ի վաճառս բ տու ե, և մա տուցանե լոյ ձե ղ ոչ ե լի է, նորոգ-ի ատ ինչ, այլ զայն զոր ի վաղուց հե տէ ճանաչէք, և նոյե լով աղ գ ասիր ու լի ե և ս տ ե կարգ ու լի ե ձե ր ոյ, Տա ատամ, զի ե լի է՝ ոչ օգնական լինիցիք ցանկու լի ե իմոյ բ ար ոյ՝ ոչ է ք նախատե լոյ իբ րև պ ր ատ ու լի է իմ որոնող ։

Խղճակցու է հայցո ած ախտան, տա ա ջ ար անու ե՛ն՝ յայտե խոհեմու լիե ձե ր ոյ՝ լի զլի ած ան զոր ստորագ րե ալ մատուցի ձե զ սակս յառաջած ու ան տ ետրակիս և ար ըստ ան ինակալու լի ե իմոյ ար ժանի եղէ տ ատանե լ ս տ ե կարու լի է ձե ր զարդ ար ե ալ, և իբ րև տ ա ա ջին ամի տպեցի սկիզբ տ ետրակիս և ոչ դ իտեմ վնչունիք ցանկու է պարծիլ փառք, այսպէս բ ա ե ական համարեցի միայն զգ ու մարան բ ովանդակու ե կամեցողայն տ ետրակիս յայտնե լ լի ողջ ա յատու յայտարարու էն անու անց, և ոչ է այս միայն պատ

ճառ

ձառս այլ և լռեայ բաղմաց անհաճոյքն իւրեանց , յաղագս յայսմ ասելոց ընդ միմեանս այսպէս արարի յօտասլով զի իցէ հաճոյ հաստակուած ։

Զգնամանէ ինձ բարեգործաց ՝ ասէ ՝ պիրն և յաջողէ նոցա առաքեալ , և վասն բանիս մատուցանեմ գոհութիւն ամենակարողին ՝ զի եղեալ ինձ նշան և օրինակ ամենաբարեգործութեան հաճոյութիւն իւրոյ ՝ ի ծառայութիւն իմում ապաւիդ իմոյ ՝ զգուշացուցանելով զիս յաջողացիլ քանզի բարեկարգ անպէտացիք քարոզեցիս մի առնով յառաջ քան զայս սկսեալն տպագրիլ տետրակ մի , ՝ի վաղճանի ամացայ իբրև վերջս , և որպէս ծանեայ ոչ այլ ինչ գոյ ՝ինձայ՝ եւթէ ոչ զվարս համբառնութեան արանց յազգէ իւրեանց , պատմութիւն իրաց ինչ , որպիսութիւն գործոց , և արժանաւոր գրուածք ոմանց , որթէ չիցէ զայսպիսի տպագրութիւն մոռանալիք լինելոյ միանգամ , և խանգարելոյ միւսանգամ , և ՝ի յաւարտ տետրակին առի քաղցրացուցանել զդործս իւրեանց հաստարակուած , տպագրեցն զպինս զանազան վարձառելի իրաց աստ և գումարան նաւատեղութեան և նաւագնացութեան ։

Առնելով զայս տետրակ ինձ օրինակ ՝ և ես առաջադրեցի այսպէս նախ տպագրել յայսմ պերատական քանիք ինչ , կամ թուրքմանեալք յայլոց տպեաց (որ և ուրախակից իմ եղիցին առատաձեռնութեան օգնել ինձ) և կամ հատորիք ինչ հանել ՝ի գրեանց մերոց , նա և քանալ առ ձեռս ունիլ զլեզուս ինչ ՝ի տանէ հայոց և պարսից զայնպիսի որ չիցէ ձեր լուեալ , և ՝ի վանտան տեղոյ կոչեցեալ այնպիսի լաւ գրոց հարկաւորէ ինձալ և բազմաց ուրախառնել (յեռանալով ՝ի մանրամասն լրոց նոյն դպրեցից ՝ որք ոչ են հարկաւոր երջանիկ , և կամ պատմեսցեն լսելոցիք յառաջ քան զայս ժամանակ տետրակիս , զոր յետ լսելոյ ձեր կրկին ընդունելոյ առնոյ թուղթ ձեզ քաղցր և ընդունայնել լինելոց զաշխատանս գրողացս (նաև զարժանաւորութիւն նոյն առաւ ամ վաճառելի իրաց ՝ զի և այսպէս օգնական լինելոց վաճառականաց , և առաջիկայ ամանոյն զբացուցն յայտնելով պատճառս զթիբն լուանոյ ընդ պահս , վճանգիսաւոր առուրդն , թէ ՝ի անգլիացից , և թէ այլոց տպեաց ՝ իւրաքանչիւրոյ յատկութիւն դնել առաջի ձեր նա

Նա և եղէ ինձ կարեկից ի հանգարան նեղութեանցս եղեալ եմ և այլոց ։

Զայս ամ զոր արարի և զոր խոստանամ օգնականութեամբ Քրիստոսի ոչէ ցանկութենն իմ ծանուցանել ձեզ (զի դուք ամէն իսկոյն որոնէք և գամ գիտեք) այլ միայն տալ ձեզ առիթ ան ընդունելոյ զմտան ժամանակաց ձեր ըստ քարոզութեան (զի է և խոստովանիմ զի քարեպաշտ հոգւոյք ժամանակէ) և մատուցանել ոյժ սիրելի ի Քրիստոսէ ձեր ըստ պնորոգ ինչ , և տալոյ նոցա առիթ ընդունելոյ զոր յուսամ պայս ամ ըստ ակնկալութեանց իմոյ յաջողութեամբ Տեառն իմոյ Յիսուսի ։

Դիտելով իմ զայն քան՝ զոր ասեն քաղաքացիք ի խօսից պատեհ քաղաքէ լսեն ոչ զի ուղում յաւելուլ հարմար ասելոյ ի կողմանէ իմմէ խոհեմութեամբ ձեր մտածել , և արդ զանազան փոքր ի շատէ յայտնել խոհեմութեամբ ձեր , զի գոլով զան տարակս պայս նորոգ ոգւոյ ածք և յանդգնակիմ ասել ամիջ նոր յայտնիկ զարոյ ընդ ի ըստ օգնականք իմ ոչ են հմուտ իսկապէս քերթողութեան արհեստի և ոչ քաղցր յիւսուածոյ , բայց որ ինչ կարեկից ի չափաւորիմք ընծայել առաջի ձեր նաև ի բերս զխոստովանիմ ի նախ առ ի յորդորիլ զիանոյ չքնաղել զինուորութեան իւրեանց և ապա առ հաստատակամութեան ապա առիթ ընդունելոյ զ

Կինդ երբորդում աւուրն լուանոյ զոր ըստհաճ-
մատուցեան սովորութեան նախահարց իմոց
յարաժամ պարբ պահէի, կեաց լուանալոյ անձն
իմ, և մատուցանել զպաղպաղ իմ առաւօտեան,
եւ ի քարձրաբերձ լերինս քաջերկնի յարուցս անցս-
գնանել յոյ գինագործդ աշուրն ի մտածմունս և յաղօթս: Կինչ դեռ ի վեր քա-
լերանցս գքօանաւի, սկսայ խորագունիւ մտածութեամբ խակալ
զանձնայնութիւն մարդկային կենաց, և զնայելով ի սի մտածութիւ
առ միւսն, ասացի ի սրտի իմում, զի իրաւի մարդն իբրեւ
ծառ ե, և կենաք նորա իբրեւ զերազ, մինչ դեռ յոյս զմտածու-
թեան կայի, հայեցեալ առ ծայր լերան միոյ զոր ոչ էր հեռի
կինդն, տեսի անդ այր մի ի կեղ բպրանս հովանի, և ուրախ եր
գեվան ի ձեռս իւր, յորժամ հայեցի ի նա ետ զերգեվանն ի
բերանս իւր և սկսաւ փչել, ձայն նորա քաղցր չափագանց, և զա-
նազան եղանակս զոր փչեր նայ, այնքան գրաւեաց զիս մինչ մի և
զանազանէր ամ երաժշտաց զոր ես տես սեալէի, ի միտս իմ եկն ե ըզն
հոգևորական, զոր ե ըզ-ին յարաժամ առ հոգիան մեռեալ լոյ ի ղ ըխտի,
յաղագս մոռացութեանե լոյ ղցաւ անցեալ կեանց նոյ նդ՝ և պա բասեալ լոյ նդ
վերջանիկ տեղոյն յայնմիկ: զոմարմնացեալ սիրտ իմ առ ըխտ ե սրբով
հոգևիցս լուեալէի, զի լեռանս այսբր քնակութե հրեշտա-
կաց, և զի քաղաքմբ լուեալէին զերգան զայնոսիկ անցաւորքն տեղեաց,
քայց չէի լուեալ ի ե ըժշտան այն ե րևեն ցուցեալ իսկ ե րբ ե
զնրանց նդ, յետ կապել լոյ նոս զ միտս իմ քաղցրագոյնիւ ե զանակօքն
զոր ե ըգեր, ցոնկանալով վայել լ զքաղցրութի ի խօսակցեաց
նորա՝ նայեի ընդ նա զարմացմամբ մեծաւ, կոչեաց զիս, և նշա-
նաւ ձեռացն եցոյց ինձ ճանապարհ մերձենալոյ յոյր նստէր,
մերձեցայ ես ամ խոնարհութի վայել լուեալ նախապատմական
քնութի ե ն, և որպէս սիրտիմ յաղթեցեալ գոյր ի գեղ ե ր-
գե զոր լուեալէի, անկայ յոտս նորա, և սկսայ լալ, ժպտեաց
հրեշտակն ի վերոյ իմ գութ ութի ե, և քաղաքավարութի եամբ,
և ընտանացոյց զնրն ի միտս իմ, և հանկարծակի յաչաջեաց պե ր-
կեաղ

ֆիւղ և երկթայուԹի իւնն որով մերձենայ ՚ինոյ, կանգնեցոյց զնա յերկրէ և կանչել զձեռս իմ ՚ի միջայ ասաց ցնա, լուա քեզ սուրբ անձնուԹեան քոյ, եկ ղկնի իմ ։

Աւա՛ջնորդեաց զնա յետ այնու ՚ի ծայրն բլրին, և նստուցանեալ զնս անդ՝ հայեաց ընդ արևելս ասէ, և ահա ինձ զինչ տեսանես ։ Տեսանեմ ասացի քոյազաբ մի մեծ, և բազմուԹիւնք ջուրց հեղեղաց անդ ։ ղքարոյնն զոր տեսանես ասէ, է տեղի տատապելուԹիւ , և զայնիք ջուրցն՝ է մի ՚ի մատանց աչեայն յաւիտենականն ։ Զինչէ պատճառն հարցի ՚ինմանէ, զի այնքան ջուրք եկանեն ՚ի մարդախոյ ՚ի մի կողմանէ, և դարձեալ վէր ոչանան ՚ի մարախս ՚ի միւսոյ կողմն ։ Զոր տեսանես ասաց, է քաժին յաւիտենականուԹեան կոչեցեալն ժամանակ, սկսեալ յարևէ՝ և հասեալ խակզբանէ աշխարհի մինչև չմարհան, հայեաց և սեւ ուէ ծովն այն շրջապատեցեալն մԹուխ եւ մթամբ երկուց կողմանց, և ասա՛ ինձ զինչ տեսանես անդր ։ Տեսանեմ կոմուրջ մի կանգնեալ ՚ի մէջ յալեացն ։ Կոմուրջդ զոր տեսանես, է կենդանի մարդոյ, հայեաց յոյդմ մասնաւորի՛ , և յետ քննուԹի՛ հայելոյս, տես զոր ունէր կոմուրջն այն զաչս եօԹ անուանս անապատս, հանդերձ բազմուԹեամբ սակաւց քե կէլոյ, զոր էին ընդ անապատսն, և եղեն իբրև սկունք հարիւր, և մինչ սկսայ ԹուԹել զսկունսն, ասացն ցիս հրե շտակն, զի կոմուրջս այս նախազգն ունէր հազարաչս, այլ ահագին հեղեղ մի ջուրց սրբեաց զնսա, և ԹողՀ կոմուրջն ՚ի սուե րեալ կացուցանեն զոր տեսանես ։ Բայց ասէ՝ ինձ ասա զինչ տեսանես ՚ի վերայ դորայ, տեսանեմ բազմուԹիւք մարդկանց անցանին ՚ի վերայ դորայ, և ամպ մի նստեմ կախեալ իբրայքանչիւր եղեր դմա, և յորժամ յաւելի ղգուշուԹեամբ նայեցայ՝ տեսի զի բազմուԹիւնք անցաւորաց սպրդեին և անկանէին ՚ի մեծ հեղեղն զոր երԹայր ՚ինեղբօր, և յետ նայելոյս սակաւ մի ջս, տեսի սնոՀ իւ դրանն գաղտնիս ԹուԹակեալ ՚ի կոմուրջն, զոր անցաւորքն յորժամ ոտս դնէին ՚ի վերայ, իսկոյն անկանէր հանդերձ նաքդք ՚ի ջուրն՝ և անդ լուացեալ լինէր, դրանքս այսոքիկ ԹափանցեալՔ բազումքէին ՚ի մուտս կամրջին, և վերայս, բազմուԹիւք մարդկանց յորժամ անցանէին ընդ ամպն՝ բազումք անկանէին ՚ինա, սակաւանայքն ՚ի մէջ կամրջին, բայց առաւել լա-

նան

նային և մերձ առ միմեանս կային, ՚ի միս եզբն ակունց ոչք էին անարատք ։

Էին անդր ոմանք յոյժ սակաւք, որք տեէին և գնային գայթ ՚ի գայթ ՚ի վե բայ ականցն քեզկե լոց, թ սյց անկանէին մի ըզկնէ միւսոյն ՚ի նե ըքս, վասնակ ալք ե րկայն ճանապարհէն ։

Ի ոմանսնակս ե րկայնս անցուցի հայե լով զհիանալի շինուածս այս՝ և զ վանապանուիթ իւն էուիթ ե անց ՚ի վե բայ նորոյ, սիրտ իմ լցեալ կայր յոյժ զառնուիթ եամբ՝ տեսանե լով զի քաղաքք անկանէին ան ակնկալ ՚ի մէջ ուրախուիթ եան և զուարճուիթ ե, և ջանային կանխուել զամենայն որ էր մերձ ընդ իւրեանս առ ՚ի փրկել զանձինս իւրեանց, ոմանք հայէին ՚ի վե ր յե րկինս որպէս մտոք, և ՚ի մէջ մտածուեցեալ ասէին և անկանէին ՚ի վայր, քաղցուածք և քաոանուին ընդ պղպճակն զոր փայլէին ՚ի տես ան ՚ի և պարբերին ընդ յառաջ նդ ՚ քայց քաղցմբ զոր համարէին զինքեանս մերձ առ նոյա՝ զոտս նդ սահե ցու և անկն ՚ինե ըքս, ՚ի մէջ այսքն դ զեալ էուեց՝ տես ի ոմանք ասնե լով զսուր ՚ի ձեռս իւրեանց, և ոմանք զանօթ ինչ ոչք վազէին ՚ի վե ր ՚ի վայր կմրջանն, քարշե լով քաղմց առ պատնի դրանն, որք ոչ էին ընդ ճանապարհս նոցայ, և յորմէ պերծանել լսէին՝ ե լե ե ոչ էին բնաւ ստե ղեալք ՚ինոցանէ ։

Տեսանե լով հրե շտակին, զի ես զժամանակն քաղցմ նոյէի զոյնս, ասաց ինձ զի բաւակնէ, և ասէ դ ող ոլեց՝ հայե յոյ ցկոմուրջն, և ասա ինձ ե լե է դոյ ինչ անդ զոր ոչ հասկանամ, և յետ հայե լոյս ՚ի վե բայ, զինչ նշանակին, հարցի, քաղմե լք լե ռնոյս, որք մշտապես անցանին ՚ի վե բայ կամրջին, և նոտին ՚ի վե բայ նորոյ ժամանակ ընդ ժամանակս տե սանե մ զբա, ցին, և ագռաւ, և ՚ի մէջ այլոց լե ռնոյ քաղցմ լե ևաւոր մանուկք՝ որք լե ռնե լել են անլե ի ՚ի վե բայ միջոյ ակունցն ։

Ընդ այսոքիք ասէ հրե շտակն, են նախանձ, չարդե, յաւե լորդուլե է, հաւատաստուլե իւն, սէր, և այլ նման կլինին որովք լե են կեանք մարդոյ ։

Հոգւոյ հանի ստադառնուք, և ասացի՝ աւաղ, զի ընդ ոք նայն ստե ղծաւ մարդն, զի առե ալէ ՚ի տառապանաց և մահու, չարե չարե ալ ՚ի կե անս՝ և կլանեցե ալ ՚ի մահուն ։ զլե ալով յին հրե շտակն, հրամայեաց ինձ լե ոդալ զտե ռուլե իւնն այն անվախ լե ար, մի

մի հայեսցիս յաւել ևս սուբ ՚ի մարդ յառաջին կերպս դոյութեն իւրոյ մինչ չոգայ առ յուխտեանականութիւնն, քայց հայեաց ընդ մարթախլապատ ամպոն այնոսիկ՝ որք ալիքն տանին քաշմելք մահկանացուացն որք անկանին ՚ինա, հայեցայ որպէս և հրամայեցայ (և ոչ պիտեմ թէ հրեշտակն ետ աւել զորութիւն աչաց իմոց՝ կամ թէ թեթեւացուց զամպն զոր նախապէս անհնարինէր թափանցել զլոյս աչաց) տեսի, զի քաղաք եւանէր ՚ի միւսոյ կողմանէ և քաղքեր զմեծագին ծով մի, և ունէր զեղեամն զբարձր անդամանդի ՚ի մէջ նորա, զոր բաժանէր յերկուս հատասր մասունս, ամպնէր ՚ի վերայ միոյ բաժնոյ նորայ, այնպէս՝ մինչ զի ոչ կարացի տեսանել ինչ, քայց միւս բաժինն ե րեւեցաւ ինձ իբրեւ լայնատարած ծով՝ մի ունել լով զանձիւ իւ կղզիս լցեալք պտղօք և ծաղկօք, և լցեալ իբրեւ հազար ամպսս և վարք ծովօք, որք խոտոյին ՚ինոսայ, տեսանէի զմարդիկ զգեցեալք պատմուճանս փառաց, և ծաղկունք ՚ի գլուխս նոցայ իբր ակռաձեւ, զգնային ՚ինե ըքոյ ծառոց, ընկալմանեալք ընդ ազբիւրս, կամ՝ ննջեալք ՚ի մահիճս ծաղկանց, և լսէի զքաղ ցրածայն ե զանակս իբր ձայնք ջուրց՝ ձայնք մարդկանց՝ և ձայնք երգոց, ուրախութիւն կայաւ պիս տեսանի լով այսպիսի պատարճալի ե րեւոյթս, զանկայի իբ ևոց իբ ուխոյ զի իբ ուխոյ չէի տեղին ե րկանկուիթ եան՝ քայց հանգոյց զիտոս իմ հրեշտակն ասէ լով՝ զի ոչ գոյ հանապարհ գնալոյ անդ եթէ ոչ միջնորդ ուեթեամբ դրանցն մահու՝ զոր տեսի ՚ի վերայ կամրջանն, զկղզիան զոր տեսանես ասէ որք են յոյժ ծաղկեցեալք և դալարք, և որով զամենայն երեսս ծովուն ե րեւի պարզարեալ, որքան որ տեսանես անթիւ իւք են իբրև պատ ծովս, պան և քիւրք քիւրոյ կղզիք որք ՚ի յեսկոյս կղզոցս զոր տեսանես, յաւելի քան իմ է աչս քոյ տեսանել և միտս քոյ հասանել կարէ, ապայ են բնակուիթ իք բարեաց արանց, որք յետ մահուանէ՝ ըստ համեմատուե գործոց իւրեանց և առաքինութեանց իւրեանց, բնակին ՚ի զանազան կղզիս որք լի են զբարձրութեամբ բազմաճ, ըստ համեմատուե կրիս և ցան կութեանց զոր բնակին, անդ ամենայն կղզիք դրախտ մի հարմանթեցեալ ըստ բնակոզոց ՚ի նոսայ։

Ես ինձ միրզայ, չքե արժան մարանչել ընդ միմեանս վասն այսպիսի բնակութեանց՝ այժմ ևս կեանքն քեզ ունայն ե րեւի

զի տայ քեզ կորզուլթիւն հատոնիլ ՚ի սմա և յայսպիսի վարձա-
տրուլթե՝ ան[ա]ս լթէ արժանէ երկնչիլ ՚ի մահուանէ որ տանի այս
կացուլթիւն երջանիկ , մի այլևս մտածէր զի մարդն ունայն
ստեղծաւ՝ որ ունի այսպիսի յաւիտենականուլթիւն պատրաստե-
ցեալ վասն իւր , նայէի անուսելի ուրախուլթե ամբ առ երջանիկ
տեղին այնոքիկ , վերջապէս , ասացի , աղաչեմ զքեզ մեկնեա ինձ
զգաղտնիան այնոքիկ որք ծածկեցեալք կան առնել ՚ի միւս մասն
քաղաքիս անդամանդի , և ոչ լսելով զպատասխանիս հրեշտակին՝
դարձայ ՚ի յետս զհարցից ՚ինմանէ կրկին անգամ , այլ ոչ ևս տե-
սի զնոյ , դարձուցի զերեսս իմ առ քաղաքն այն զոր տեսանէի ,
քայց ՚ի տեղի ալեացն ջուրց՝ ակամայապ կամրջէն , և երջանիկ
կղզեացն տեսի ոչ ինչ , եթէ ոչ ընդ արձակ դաշտս քաքիլենի՝
հանդերձ ուղտուք կովուք և խաշամբք որք արածէին անդ ։

Ա՜ Բնութիւն քնոն Անդրուան,

Աստուածային Պողոս,

Ես թէ միայն ունիմ ուրախութիւն, և սկսիմ առաջ պատասխանել քոյին հարցմանդ, վասն ծանօթութեան քոյ, յաղագս լեզուի և հեղինակի ազգին իմոյ հայոց, այլև համարիմ զայս հարկ իմ առնել ըն; ՚ի օգնականութիւն ազնուոյ միոյ, որ բարի խոկումնէ յոյժ պարապեցաւ ՚ի վերայ ազատականաց ջանացողութեանդ։

Աճ աշունչ սուրբ գիրքն, ՚ի հին կտակարանին յիշատակէ, զի ՚ի նախահօրէ մեր ադամ յԱդամայ, սերեցան ազգ, միոչէ ցնոյ, և զքնտանիս իւր, որք մտին ՚ի տապանն, և ղեւթանն ՚ի ընդհանրական ջրհեղեղն քաղքր աշխարհի։

Որով հետև յոյժ քնաւանէ, զի զմանկուանն ընդհանրապէս խօսեացին զլեզուս հարց, և մարդ իւրեմնոյ, և որով հետև յադամայ մինչև ՚ի ջրհեղեղն յայնմ միջոց ժամանակի, մաղաղել զլծուան պատանին Ադամայ դեռևս կենդանիէր, որ նոյ տեսեալ նմա՝ որպէս յուսացնի յԱշունչ գիրքն, ուրեմն յոյժ իրաւացի է, զի նոքա ամենեքեան խօսէին զլեզուս Ադամայ, և հետևապէս նոյ, և զքնտանիսն իւր որք զեւթեան ՚ի ջրհեղեղն ՚ի տապանին, որ նստաւ ՚ի վերայ լերինն մասիսաց՝ որ ՚ի յարարատ, և ՚ի յորմէ տեղւոյ իջին անդ յերկիր, և անտէանեցին ըստ տեղին նախ իջևան, դոր տեղին այն յայնմ ժամանակէ մինչև ցայսօր տանի զնոյն անտէանակոչութիւնն, որ էր այս լեզու նոցայ, և մի նշանական բառ ՚ի հայս, այսինքն՝ նախ իջևան, զի ասի առաջին իջեվան, նախ ՚ի լեզուս հայոց է առաջին, և իջեվան զտեղին ուր իջեվանին, և յետ այնու տնկեաց նոյ զայդի՝ որպէս յի

շատակերեալ ՚ի տուրբ գիրս, և կոչեաց զանունն որոյ էարկ՚ուռ-
որ և ՚ի սյս քառ հայոց, որ ասի էարկ ուռաս, որգան էարկ՚էար-
կանել, և ուռ զօտս խաղողոյ, և յետ այնորիկ մեռաւ զկինն նոյի,
և ի թաղեցեալ, և զտեղին յայնմիկ անուանեցաւ ՚ի նոցանէ մայր՚անդ,
որ՚այս և ս է քառ հայոց, ստուգաբանէ մայր ՚ի անդ, զի մայր ՚ի
ծնող, և անդ ՚ յայնմ տեղի, քանզի նա էր մայր վաստակեցն նոյի։
Յոլուամ տեղի դոյանայ քարեդունեղ որդունդն զքեմզի։

՚ի վեր անուանելն ոչ միայն յիշատակեալքեն ՚ի հնա-
գոյն պատմուԹիւնս, այլև ՚ի յաշխարհագրուԹենէ, և ի ըստ ստու-
գաբանուԹիւնքն ՚ի քառատրանին հայոց և յառիչ և ս գոն նահա-
գաբանուԹիւնքն ՚ի քառատրանին հնագոյն առ հասց որ և ս քառ ՚ի
հայոց, զի ուրեք զնաւակս ստուգաբանուԹիւնս ՚ի հայս։

Արդ որով հետե ըստ ՚ի վերն պարզեցաք լոյն նոյ տե-
սակէ զմարդկեղ ՚ի ծուան պատանի Աղ ամայ, և յառաջ քան
զջրհեղեղն ընդ ընդ էր ամայ վերջ հարիւրոց, յորժամ ընդն և
զբնանական իւր մտին ՚ի տապանին, և յետ իջանել լոյն իւր ՚ի տա-
պանէն, եկաց յառել և ս զամս երեք հարիւր և յիսուն՝ որպէս
յիշատակէ ՚ի Ա՚ճաշունչ տուրբ գիրքն, և ս ևԹ ՚ի վեր
յիշեցեալք անուանակոչուԹիւնքն կոչեցեալին ՚ինոցէ, որք՚են
այժմ հասարակ, և ստուգաբանիչ բառք միայն ՚ի լեզուս մեր
հայոց ՚ որպէս եմ ծանեալ, և որով հետե ՚ի սկիզբն յիջանել լոյն
նոյի ՚ի տապանէն մինչև ցնե րկոյս ժամանակս քնիկ քնակիչքն
Արարատու են ազգն հայոց, ՚ի պատճառաց, իրաւանց, և վկայու-
Թեանց որոց, մեք քոլոր հայքս հաւատամք, զի գԹե պահն մեր ե
պճշմարիտ լեզուն նախահօրն մերոյ Աղ ամայ, որոյ վրայ պարծիմ յիս,
զի և դու հաստատիցիս որովք։

Եթե վասն ցեղագրուԹեան ազգիս մերոյ հայոց,
եմք սերեալք մեք մի ՚ի յեղբոյ յորդոցն նոյի, անուանեալն յա-
ԹեԹ, որ ծնաւ զգամեր, զամեր ծնաւ զԹորգամ, ԹորգամՀ
ծնաւ զհայկ՝ որոյ ձեռամբ զնեբրովԹ (որ և բեել կոչի) սպա-
նանեցաւ, և հայկ ծնաւ զԱպարանեակ, որ ՚ի յօտար ազգաց
կոչի արմենիան, որ ասկս քաջուԹեան, և կորովուԹեան աստ-
ղեալ Ապարանեակայ, զանունն իւր յաստեղս ՚ի տարր աշ-
խարհի, և նոքա վասն որոյ կոչեցին ազգիս յայսմիկ արմենիան

որպէս ՚ի վէրն յիշատակեցաք , ապա թէ ոչ նախնին մերք յա-
քեթ , որդի Նոյի , որպէս ՚ի վէրն ասացաք ։

Եւ զնոյ յաւուրքն զմեռանիլն իւր քաժանեաց
զերկիրս իւր վերջ երեք որդոցն , Սեմայ , Քամայ , և Յաբեթի ,
երկիրն արարատ անկաւ ՚ի բաժին նախնւոյն մերոյ Յաբեթի , ո-
րոյ գրի ՚ի սուրբ գիրս , վէ յոյնմ ժամանակէ մինչև ցայժմ , կոչեն
Յաբեթի գոլով բնիկ , բնակին անդ , որք են հայք ։

Վասն սպառնալեացն վերոյ գրեցեալոց , և յաղագս
բարեհամբաւի մի ՚ի վեր յիշեցեալ նախնւոյն մերոյ Հայկ կոչե-
ցին , որդի Թորգոմայ , պարզ մեր Հայոց տանիմք ՚ի միջ վասնորն
նորա հայք , և ունելովք ժառանգութիւն երկրին մերոյ Արարատ-
տու , և մայրաքաղաքին տեղւոյն յայնմիկ նախ քան զԱնահտ ՚ի վէր
յիշատակեցեալ , ուր էջ նոյ , և զլեռնէն զոր նա խօսեցաւ այն որ
լուեալէր ՚ի մազապուրծ գառակէն յԱդամայ , ՚ի վէրն ասացաք
զնոյն զոր մեք հայքս ՚ի միասին արկանեմք ՚ որպէս ՚ի վէրն հատատե-
ցաւ , այսպէս իշխեմ ասել զնոյն զլեռնէն մեր հայոց է նախահօրն
մերոյ Ադամայ , և ոյոյ իսկ հեղինակին էր զնոյն նախահայրն
մեր Ադամ ։

Եւ առ անհանգիստութիւն խոյին , զոր ես յա-
ղօրկեալեմ քեզ , պատ թղթոյդ զինչ կամիս առնել ՚ի քարի կամաց քոց ,
անասնել զորին և հաճիցիս , միայն ցանկամ , զի զայս ազգ խոյն ,
առիցին ՚ի մեծ բերիթ անխայ , ասէ ՚ի տալ զայս երկրին զդէմ
պատերազմական ՚ի վայելուչ հատատակութեան , պատճառաւ միոյ
հոյի (որպէս ասացեալ ես նոքա ՚ինոյն յոգիէ զծանօթութիւնն ի
վառնաւելոյ զձեւատարածս իւրեանց ՚ի հնդիկս) և ես գոլով
տրամադիր մի յոյնմ յոգիէ , խնդալոցեմ յոյժ լսել զվայրագու-
թիւնն քանին , ինձալով բարեմ խոնարհութեամբ , և պատրաստ ։

Ի Վաղարշապատ 29 Նոյեմբերի , 1793

Ձերդ առաւել հնազանդ խոնարհ ծառայ
Գէորգ արքեպիսկոպոս Շամիլեան
Ազգային Պատրիարք

Ա։ Գ, Ասէ առնէ զքէրապետէն
այսմէնէ յոտղարձէլ ոչ յօժարեաց զի, ՚ի
յապառնացեալ յաշխարհագրոյ պարտուցէ,
հանդերձ որոյ ընդհանրականքէնէ ՚ի առ
գլխացոյց բերբեռա, հերոսերդոյ լեզուէն
հայոց, ըստ գայհատարակ լինելոյ գլխոյն
նախահօրն մերոյ Ադամայ ։

Թարգմանուիլն յօժարացոյ զոյ ՚ի պառնացեալ յաշխարհագրոյ պարտուցէ
արուեցեալ է հեղինակ Մովսէս Պերէ Մոդելեցի, ՚ի Գիւղն, Խորհրդ
ՀԵՍԼ ՚ի Մարտիւ, յամին 1752։

752

Այ, ք զնիկն հայաստանի, զոր ապա ժամ ժամանա-
կիս էք գրեաւն, զոր ՚ի կիրարկանի չամ ապրս,
քայց ստոյգ անուանն քաղաքին է նախի ջվան, ՚ի վերայ որոյ
լերինն կոչեցեալէն Աբարատ, հանգերեալ զտապանն նոյի, յետ
ջրհասոյն աւուրց ՚ի ջրհեղեղէն, էջ նոյ, ընդ ընտանեան իւր,
՚ի նոյն քաղաքին, ուր սկան քաղմանալ մարդիք, և յետ այնորիկ,
որպէս զպատճառն մայր բովանդակ գնտին, զմարդս կամ ջուր յա-
ցան ՚ի չորս կողմն աշխարհի, և վերջապէս կարճ ընդհանրապէս
ամենայն ազգք աշխարհի հռչակել, և խոստովանիլ, զի մեք որդի իք,
և սերունդք եմք պայդպիսի երջանիկ ազգի ՚ որոյ լեզուն այնքան
մեծ և հարուստ, քան զամ ՚ի մէջ աշխարհի, ուրեմն հակառա-
ռել գոլ կարէ, զի զայս էր առաջինն, զոր եզև յերկրի, և որ
՚ի գործ ածիւր ՚ինաստանօրէն մերոյ յԱդամայ, վասն զի ՚ի չջը-
հեղեղէն, ոչ ոք մնաց յորդոյն Ադամայ, քայց ՚ինոյ, և զընտանեան
իւր, նոքա էին դեռևս ՚ի տապանի, ՚ի գործ ածէին զլեզուն
լեզուն, որք հարքն իւրեանց ուսուցեալքէին նոցա, և յետ քա-
ռասուն աւուրց, նոքա իջին ՚ինախի ջվան, հրամանաւն աստ
յաղագս գործոյ քաղմանալոյն սեռն մարդկային, նոքա, որդիք
նոցա, և լծուանք նոցա՝ և ամ սերունդք նոցա, խօսէին զնոյն

քաղքառ ։

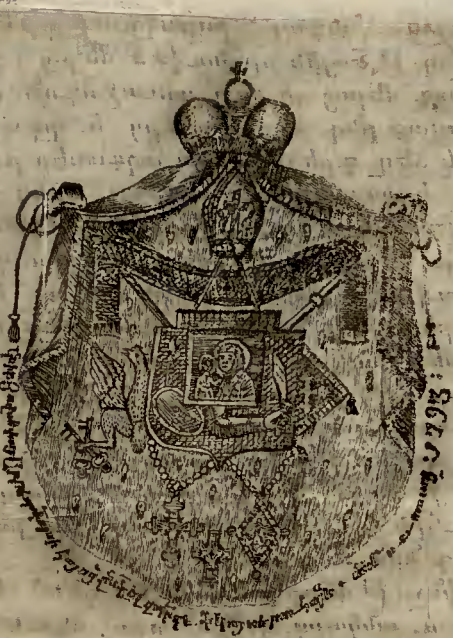

ՈՐՈՅ ԵՒ ԻՐԵՔԻ ԱՒԹՈՒԱՅՆ ԿՔԱՐԻԱՆԱՆ
Խորագոյս Նոճիրակ, Ի ուսումն Երկրի Ամենայն
Հայոց Ազգին Առաքելոցդ՝ Հիմնադիր նոր Նախ-
ջևանայ՝ և Դրիդորոս պօղոս ՅՈՎՀԱՆՓ Արք Եպիսկոպոս:
Յորմէ ժամանեցի լծուղիծ սիրոյ, ողջունի՝ և օր-
հնութեան, սիրելի և հոգևոր՝ հատուցտ ուրդուդ մերոյ, որք
կայք քնակեալ գանդ խստութեամբ՝ ի Հնդիկս, ի քաղաքս, ի
յամանս, և ի կղզիս, պատճառական Աւազդ երիցանց, Արքանոճէր
Քահանայից • Խորեպիշտ Իշխանաց՝ և Ամնոճաց, Քրտնավաս-
տակ Վաճառականաց, և Դեղեցկնկարար Արհեստաւորաց, և առ
հասարակ՝ Ք՝ ծասէր Ժողովրդականաց, եկաց, և քնակաց, արանց
և կանանց, ծերոց՝ և տղայոց, և ամ ջնփու և հասակի, ի քո

ած հաւատացեալոց, խնդալ՝ յարեալսարձ քերկրանօք Աստն։

Եւ ընդ Աճային օրհնութիւնն մերոյ՝ դիտութիւն իւն եղեալ ձեզ սիրելեացդ մերոյ վկ ըստ յառաջադոյն գրեցելոցն մերոց, մինչ սկիզբն կալաք ընդ ձեզ խօսել յոյ և զարպիտութիւն մեր՝ և կոչմանցս այսոցիկ ձեզ գրելոյ՝ ըստ ազգասէր բաղձանացդ սրտի ձերոյ։ գիտեալով և զառաջինն գրեցեալ կնդական մեր, շնորհիւ Պայծառ Սուրբն Հոգւոյն Ազգային Սուրբնութեան Հոգւոյ բեանց, տպմամբ հաւանիլն առ ձեզ, հարկաւորեցաք և զկնի այնց կնդակաց գրութիւն երկն, աստէն ներդրձեալ եղեալ Ճան, հաւատասպէս գրել ձեզ հիմացս, մանաւանդ այն՝ որ առաւելապէս առ ազգս մեր հայի։ զի որպէս յանցեալ ՌՀԹ։ թուոջն՝ և՝ի յապրիլի վ գլեցի, յետ առնելոյ զամ բերութեան բէզարապիտ, որք են այսոցս գեղոյն դանտիոյ, մեծ իշխանն Գրիգոր Ալէքսանդրիչ պատեմկին, որ էր ազգի մերոյ բարե՝ և խնամասկալ, եկն՝ի յեաշտ՝ի կայսերական քաղաքս այս, տեսանել զմեծ կայսերհին՝ և ապա դառնալ՝ և յանցանել՝ի դանուպ գետ և մեք ընդ նմա։

Եւ մինչ թուականքն հնգետասն՝ և հնաւոր յոյս պորութիւն նոցա։ և անկարգ ղօրքն նոցա, սկան փախչել և արհամարել զկառավարութիւն իւրեանց։ Որ իշխանն իւրով մեծամեծօքն խորհուրդ արարեալ հաշտութիւն խնդրել՝ առքանալ՝ ոչ թէ դադարեալքին՝ի պատերազմելոյ՝ և անդադար զարբնել հեղոյ՝ տեղի ետուն խօսիլ նոցա։ ուստի՝ վերոյ իշխանն՝ յետ դարձու՝ի յեաշ և զմեզ ընդ ինքեան տարաւ տուաւպանօք։ հասաք անդ՝ի վերոյ գրեալ ՌՀԹ թուոջն և՝ի սեպտեմբերի ԻԱ բայց անդ՝ մինչ ուէիլ էվիզնդ՝ն, ասկար զոզ ըսին և այլ եկին՝ի յեաշ խօսիլ ընդ նմա զհաշտութի՝ն, բայց ձեռն ոչ ծանրացաւ՝ի վերոյ մեր՝ և մեծ իշխանն հիմանդացաւ և յորէ յօր ծանրացեալ, կամ ցաւ եղանել՝ի յեաշ և դնալ՝ի ուսա՝ի նոր քաղաքն Նիկոլօվկայ՝ որ առ ափն գետոյն Նեփրու, մինչ չև էր անցեալ վեց ժամու ճանապարհ, նեղեալ և տառապեալ՝ի ցաւոյն, և իջեալ՝ի կառէն՝ի վերոյ դաշտի ընկողմանիլ՝ խոկոյն առանդեալ ընդ զգի իւր առ ոչ, ՝ի հոգւոյ մեռելոյ ոչ ինչ ուրիշ կիւրակէ, ոչ ժամանակ, և առաք մեծ ոգեալ ոչ ինչ

զբաղմունք իւրոց, այլև ողորմելի և տառապալեալ ազգիս Հայոց, որք զկեցուցիչ իւրեանց յայսպիսի խնամակալէ, որ՝ի դարս աշխարհիս, ոչ էր բնաւ եղալ վճռ մեր ուղիւտարութեան նորա մեծամեծ ի, յորոշս աշխարհին մերոյ և անկեալ ի ագահութեան։ այլ ածէ վճռ մեծամեծ մեղացս մերոց, ոչ եւս մեզ յայլ տրդի ընծաւորիլ նորին եւս յոտն և դիմամարձն, որոյ առ մեզ՝ և առ ազգս մեր՝ մեծամեծ տրդեանցն և վաստակին, ինքն չէ փրկիչն մեր հաստատեալ զփոխարէնն հոգւոյ նոցա ի քրիստոսէ ի տէր շահակին իւրոյ՝ և լուսաւորչին մերոյ։ զկնի այսմ ել ինն զմարիկն նորա՝ ի յերուշ, և ոչ օր ապատաստուածէ տեսանել, որպէս յայլ անտիոք զրպաեմի և մանաւանդ ի՝ ի ագահութի, շինեցին բոլոր զան ի ագահութեան, ի վերայ նորոյ հանեալ պրտամբ հովանի, և՝ ի գլուխ նորա ի ագահ իշխանական, ՚ի վերա դասուցին, ճանոյց մեծ ախտ ագիտակ զարհամբոյնչէ նոր ոսկէ ի ե լ, շուրջ դասուցին, և իրատասան ի ագահ զար շահով, և ՚ի վերայ նոցա հանոյ կամէին ըզնն, իշխանական ագահութիւնն և ագահասէր առ ի՝ զկնի և ամ՝ նշանին, և մինչ բարձին ՚ի տանէն տանել առ վանք մի՝ գոհ ի անձանել, մեռել անդ մինչև ԹՎԿԱՒՈՑ ի ագիտացան հրամանն ի՝ և՝ ի ագիտ ի, եկին ամ հոգևորականքն և մեք ընդ նա, առ հովանին կալան վեց արք աստիճանաւորք, ՚ի յանձնառացն զնող ոյն, զարդարեալ ոսկէ ի ել հանեալ ի՝ և ագահութեան նշանօք, եկեղեցա կանքն առնեն ի սև պահեստիւք • ընծայեն գանձդին և դանք դասք զօրացն, առ զինուք և պատրաստեալ ՚ի՝ կանչեն ել կոյրն ՚ի տանէն մինչև ցվանքն • և մինչ ՚ի տանէն գալ ի ե րին զդագաղն՝ քարձել ՚ի վերայ յուսոց 24 եհատրոցց, յոյժ առ հնչեցուցին զդալարտիզոնն և զամ դ ըօշակս ՚ի՝ ի ի ի ի, ասա աստէն տեսէք վտանգն, զլալն ՚ և զկոծն առ հաստատակ, իսկ մեք այնքան, որ աչաց միոյ լոյսն նուազեցաւ • տարեալ եդին ՚ի վանքն և պահեցին անդ 40 աւուր, մինչև հրամանն եկն ՚ի կայսէ րուհւոյն առնել և ի ագ ել ՚ի խե ըսօն քաղաքի, զոր ինքն էր շինեալ, իսկ զինչ ասե լիք, զմարմնանալ մեծի Տիրուհւոյն, որ ՚ի դարս աշխարհի, աշխարհ ոչ երբեք ետես զոք ՚ի կացուցիչ ե նորա, զոր նա քնաւորապէս ունէր, ճշմարիտ ածաւի րուհի, եկեղեցասաց պաշտպան գոլն, օտարաց ընկալնուն, ազգիս մերոյ յատուկ լինամակալ

լինելն, մեծ իմաստ և հանճարով լցեալ հոչակն՝ որ կայսերք և թագաւորք ակնածէին։ Ահա, որպէս աշխարհ, նոյնպէս և տառապեալ ազգ մեր, զկնի ցաւ՝ ի մեծ փառս պաշտպանէ մերմէ, որոյ մտոյց ձգտումն վասն մեր, էր Նորոգումն ի մեծին Հայաստանեայց՝ և կանգնումն անկեալ իշխանութեանն նորա։ Չնք որ, որ զհոգի ջերմեռանդ նորա զգեցցի, յուղգաց մերոյ՝ և աշխարհի մերոյ, մեք առ տէր աղաղակեցուք զի զհոգի նորա, ընդ արդարոն դասեսցէ, և փոխանակ երանելոցն նորա առ մեզ, մեծի ողորմութեանն իւրում արժանացուսցէ, և իւրով ողորմութեանն զսիրտ մեր սփոփել։ յատկապէս ողորմեացի տառապեալ ազգի և աշխարհի մերոյ։

Յետ այսորիկ՝ ի տեղի նորա առաքեցաւ ի կայսերական՝ Գրաֆ բէզբօրօտկին, ծածուկ խորհրդականն իւր, խօսիլ ընդ դեսպանացն Լծուրքաց, զկնի խաղաղութեանն՝ որպէս և կատարեցաւ, և քանի մի գլխոց, յառաջին հաշտութեանն նորոգեցին, և քանի մի ևս՝ ինոյն առ լինն, վասն զոյց՝ որ գիտասցէ Լծուրքն, վասն զոյն, ընդ հպատակութեանն ռուսաց՝ մի գրգռեսցէ զՀեդվս՝ ի վերայ նոցա, և մի Լծուրցուն զնոսա՝ ի յոխորտալոյ՝ և այլ ինչ, ձեռնարկեցին՝ ի 1791, և՝ ի դեկտեմբերի, ինքեանք դեսպանքն երկուց կողմանց, և ապա առաքեցին առ Լծուրքսն նոքա ևս հաստատութեան զնոյն փոխանակեցին զդաշինսն մերն առ նոսա միասին, և նոցունն առ մեզ։ նոքա գնացին և զկնի նոցա, մեր դեսպանն առաքեցին՝ ի կոստանդնուպոլիս։ մերքն յետս դարձուցին՝ ի նոսա, զամենայն գերիսն և զկործանեալ քաղաքն և զբերդ՝ ի բէսարապիա այսինքն՝ ըմմալդավիա, զնամայել, զբենդէր՝ և զբենդր, մինչև՝ ի գետն Դէստրայ և կամ Լծուրայ, իսկ յայսկոյս Նէստրայի, ոչ ետուն նմա, յորում են դասպատք, օրըս՝ և կամ աշակով, հայիդարայ՝ և այլք։

Նոյնպէս և դարձուցին նոքա զամ գերիս ռուսաստայ և վրաց և դարձուցանեն ևս։ իսկ՝ ի սոյն Լծուրջս մեծ և կատարեալ դեսպանք կարգեցին երկուց դիմաց ևս՝ և Լծուրսական շքով առաքեցին առ միմեանս։ մեծ ընծայիք, որ իւրաքանչիւրոցն մերձ չորս միլիոն, համամատասխանող իրերաց, մերն գնոց՝ ի սահմանս մեր, և նոցայն՝ ի սահմանս իւրեանց, և յայսմ ամենայնի փո-

փոխեալ լինել լոգ, և մեղմութիւ գնալոյ, որ համանգամայն ի սեպհականութիւն, իւրաքանչիւրքն հասցին ի քաղաքն Թ ազատուրական, որ յետ նոցա լինելի կատարեալ սահմանեալ հաշտութիւն:

Զկնի վաղճանի պայծառափայլ քահանային մերոյ խնամակալի, զորոյ Հայոց ողբ ի Ցիմայել, ի Քիլև, ի Ղավան, ի Յախքիման և ի Թէնդէր. ըստ կարգադրութեան լուսահոգի քահանային, հանեալ անտի Թ ազատարական ծախիք եւ ընծայ ի դռնապատար, տունք ըՀՃ, և հոգի 4500 մերձ դուպատրուն ողորմածն ԹՈՒԼՈՒՄԻՆ, հրովարտակաւ շնորհեաց սուն ժողովրդեան գերին բուսական, առ սին նէստրայի և կամ Թոռլայի, հինգ ժամու ճանապարհ հեռի ի բենդէրու, զեպ ի յարևմուտս, և զքաղաքն այն, անուանեաց Դրիգորիուպոլ ըստ անուան լուսաւորչին մերոյ և ի պատիւ, Պայծառափայլ քահանային, անուանակիրին սրբոյ Հօրն մերոյ, և մեզ հրամայեալ էր ի հովարտակին, օգնական լինիլ գուբեռնաժին, զձև քաղաքին, մինչ ձեռնարկութիւն ընկալաք եւ էին որպիսաբար հանդիսիւ հիմնարկեցաք, և շինուածոց ձեռնարկաք, ահա ամն տալեցաք ի տապարանի մերում, յաղագս վերահասութեան մերում էր իցդ և հարիւր հատ առաքեցաք ի մազ բաս, առ հարպատատրօծականն մեր Պարոն Յարութիւն Յակոբ, փեսայն գերապատիւ Հաճիրաճ Ղազարին, որ ընդ կնդակին մերոյ՝ յամ ուրեք առաքեսցէ, ի գիտել ձեր. յորոց և խնդրեցաք, զի հանգոյն յառաջնոյն զայն կնդակ մեր՝ տպեսցեն ի տապարանի, քաղմավառ տակ և ջանասէր համեստագործ Տէր Յարութիւն աճառ քահանային Հիրապետոյ, զորմէ յամ ուրեք առաքեսցեն փութով ի գիտել. ընդ որս և զձև քաղաքին Դրիգորիուպոլսոյ և նախի ջևանում, քանդակել ետուն և տպեցին, առաքել առ ձեզ՝ տեսանել գիտել՝ և տեղեկանալ քաղաքացն Հայոց, սրբ ի յերկրի սատ կատուցան, ի ժամանակս մեր: յետ հիմնարկութեան նորա, և յաճախանին տուն շինելոյ, յանցեալ Թ ուջն՝ և ի հոգեւոր քերն ամենայն, եկի ի նախիջևան, և օծի անդ զքաղ խաչ վանքն մեր, ի նոյեմբերի 27. և անտի եկի ի կայսերական քաղաքս պետրոպոլ, զնորհակալութիւն իմ մատուցի ԹՈՒԼՈՒՄ

ՀԻՈՒՆ, վասն մեծի ողորմութեան. ՝ի սոյն թուականի ՝ յունվարի
9 անձամբ ընծայեալ սուրբ մեծութիւն նորա, և դեմ յանդիման
՝ի մեծի հրապարակն մատուցի ընծայիւք մարդ շնորհակա-
լութիւն մեծոյ նորին մեծութենն և վաստակացն իւրոց, և կին
խնդիր հոգատարութենն մատուցի, շնորհել զհրամարտակ յու-
նեոնկան ազատութիւն, հանդերձ նախի չվանայ, և զհամայն քա-
ղաքացիութիւն դրանն շնորհել, որպէս եղեալ լիուանն, ընկերա-
կից ողորմածութիւն, և արդէն ետ մեզ հինգ հազար լիուանի
ոչ յառաջիկայ տարոյն շինութիւն, և խոստացաւ զհամային ետ
զիւրն տալ ձրի: և մեզ շնորհեաց վնասս մեծ ողորմութիւնն ան-
համեմատ և անուղղ ազգի մերոյ և աշխարհի, յորոց պատ-
նաց մեզ՝ որպէս լիեմք, ՝ի վայրագութենէ ոչխարին զբուլանիթ
մեծապէն խաչ ճառագայթաւոր դնել ՝ի հանգոյց վիզարիս, որպէս և
յառաջինն մեծութեանց, նայ և գվեր բարկութիւնն ետ մեզ
մեր փրկչին, զարդարեալ լանչ նոյա ոսկենկար խաչիւք, կար-
միր և սպիտակագեղոք, ՝ի վերայ առեալ, և այսպէս պատկառե-
ցաց զնա, և ինձ զհամային ազգս մեր, անդին՝ և անդառնի
պարգեւօք, և ուրախացոյց ազգս մեր տառապեալ, որք ընդ հո-
րեա և երկրի ծառայեալ էին, զի որպէս և գիտէք, ՝ի դարս ՝ի
՝ի լուսաւորչէ անտի մինչև ցայդ, ոչ ազատեաք լեալ ազգի մերում
զայսպիսի ինչ, ոչ ՝ի ժամանակս թագաւորաց մերոց՝ և ոչ գվնաս
նոցա, այլ ամենայն վնասս անարժանութիւն, արժանացոյց զմեզ
ծագումն շնորհի, տալ պատկանել աստուածն իմ ՝ինձ օր,
ահա առաքեալ ընդ սմա, տեսանել և միաւորիլ ուրախութիւն
ընդ ժողովրդեան իմոյ, որպէս բարեկամք իմ և մանր իմ հարա-
զատք ազգի մերոյ, և պահպանական փառս ետուր և զի կար
կենայս վասն օծեալդ նորա խնդրելոյ և ծաղկամիտ իմ զաւակիդ նորին,
և այժմ հրամանէ մեզ գնալ ՝ի Գրիդորիուպոլ սկսանիլ գշի-
նոմածն տրճեալ դրանէն՝ և գնալ ՝ի պօլիս, և տիրել անդ
եղեալ ազգին մերոյ, զի բաժանեցին զպօլիսն մեր ԹՈՒՂԹ-
ՀԻՈՒՆ բաժինն եղև երեք միլիոն, վեց հարիւր հազար հոգի,
երկու միլիոն և կէս բռնութեամբ ընկալաւ, վեց միլիոն իբրեւ
դաւառին մնաց. ՝ի սև ծովեղն սկսեալ նէստրայ գետովն մինչև
՝ի կամենիս, որչ հանդերձ հօրէ մինու եղև տուստաց, ՝ի յոր

գ֊ուբեհնաթե ս՝ և զայլ գործակից կարգեցան, այժմ համարի աշխարհն այն մանն ռուսաստ։ մեք պատրաստիմք անդ դնալ անդ. խակ ալսարսափելի և գ֊ոստնապետ անդան ֆռանկիայ, և զոստիկ հարիլն նորա այժմ՝ ի յիմմե բառօրէն և՝ ի յուռուբէն, կարծեմ որ՝ ի կապելոցայ լռելոյ ինէք, ես ոչ երկարեմ, այլ այլքան, որ յետ անգուրթ և անպարտ սպանմանն լծապատուրին իւրեանց այնպիսի խայտառակութ և անպատմելի եղծուլք լծապատուրին, որք փախուցին ապբէին յաւազդանն, կրտսերն՝ որ կոչեր գրաֆ դարդու, ի եպիսկոպոսութ և երկու նախարարօք՝ ի մարտի ։2, և կն առ ԹԱԴՈՒՀԻՆ մեր, ընկալաւ ԹԱԴՈՒՀԻՆ որպես զթագաւոր, ՝ի յայմ հանդիպմունս՝ պատուէ ացյոյժ և տուեալ նմա զգաւական ձիտս՝ ուղևորեաց՝ ի յաւրելիս ։4. մինչդեռ նա ատեր, ըստ սրուամ ունէր ձանձրացուլ իւն, մեր՝ գևրայնիւ Աղայ Յովհաննիսին եղիտպալեան, որ՝ ի գալն նորա՝ ի քաղաքս, մեծ շէնքան և յապարանսն, որ ունի՝ ի հանապարհին՝ և կոչի դափշայ, ընկալեալէր զնա, որպէս եղեալ լծապատուրի՝ և յոյժ մեծապանս ցուցեալ, մինչև երկու օրն, ուստի գալն նորա՝ ի քաղաքս, եպիսկոպոսն իւր՝ և նախարարքն, տուաքեաց առ Աղայ Յովհաննէսն, շնորհակալել վա՛ ցուցն ալ պատուոյն, որք և կին և առ մեզ, զոգին պսէր՝ և զյարգանս, և մինչ մեք զնորս՝ և զպար գև ԹԱԴՈՒՀԻՈՒՅՆ, ընկալաք, զճակատի խոյն և զմանլի ին, հանդէս արարեալ ժամ առ ժամ՝ ի մարտի ։0 և զչերեքտասն զոհուսակսե մեր՝ ընդ խնդուքե պատուոյ առաջի արքոյ աքղանոյն մուտ ցաք այ, որ յաջողե զմեզ յայմ, և խնդրեցաք զկենաս երկարս, յաղագս մերոյն ազգումե, ամենայնարե պաշտ ԹԱԴՈՒՀԻՈՒՅՆ մերոյ և ճշմարտարգև որդուոյն՝ և լծ ուանցն, հրաւիրեցաւ և նոյն եպիսկոպոսն ֆռանսիսկոս և նախարարքն նորա՝ ի տես հանդիսաւոր պատրաստեալ ե մերոյ, այնքան եղև զգալե նոցա, զհաւատ արարողութե հայաստանեայց եկեղեցւոյ, մինչև զմայլել և ունիլ մեծ բառականութե և պատմեալ եղբօրն լծապատուրին, մինչև նորա ևս շնորհակալել՝ ի հանդիսին Աղայ Յովհաննիսեն և՝ ի մեզ, որք պատճառ եղեալ նոցա ընդ նոսա էին՝ և առ մեծամեծ նախարարքն ռուսաստ։ այս ամ ըղձալիքեն ձեզ ուստի երկարեն ընծաեցայ։ ՝ի մայիսի զ֊ուան ԹԱԴՈՒՀԻՈՒՅՆ՝ որ կո֊

կոչէ Ալէքսանդր Պաւլովիչ, նշանեցին մեծ հանդիսիւ և ուրա-
խութիւն :

Վաճառականութիւն կողմանցս՝ որպէս թէ խափանեալէ, վ-
ասն մեծի շփոթմանցն Ֆռանսիոյ, վի ի ոչ կարացաք ընդ-
ընդ կանապանեացն և ընդ վաճառականութիւնն ամոտերդանայ և
ինդլիսա, նոքա ամենեքեան անկան, ոչ եթէ հասարնեբով,
այլ ֆլիմնիւք, և այսպէս եմ աշխարհ հեծէ՝ ինեբքոյ վնասու,
որպէս և ձեզէ յայտնի, վի և ձեր ոչ գոյ պակաս կապակցութիւն
ընդ նոսա, տէր ինքն եղիցի ձեզ օգնական և պաշտպան :

Վ իրքն՝ այժմ՝ի խաղաղութիւն կան, Արքայն Հերակլ
զպօրվի խան որդին իւր՝ յատկացուցեալէ, լինել ժառանգ թա-
գաւորութիւն իւրոյ, զկնի վախճանին : որդին պօրվի խանի՝ դա-
ւիթ քէգն, որ մանուկ 23 ամեայ, յայժ արութիւն և զօարի
նշանս ցուցանէ՝ի յինքն, և վասն թէ շնամին ահաբեկ առնէ տայ
մեզ զյոյս առաւել յաւելուած, քան զամենեսեան, և մտաք յարի-
ցեալէ՝ի յաղագս մեր, վի ոչ մանուկ խոհեմ և հանճարեղ, կըրա-
ցուսցէ զնա տէր՝ զի որպէս սկսեալէ, նոյնպէս և կատարեսցէ :

Մեր ողորմելի մէկնչքն, ՝ի գնչայ և՝ի շամքօրեն
իւրեանց ստորադրեցեալ լուիցեն, օգնութիւն տեսանն սպասեն :

Աղայ մահմատ խանի որպէսն կարէք գիտել, իսկ ե զգայր
նորա մուրթազաղուլի խանն, ընդ կուրացուցեալ որդւոյն քէ-
րիմ խանի, եկեալ՝ի հաշտարևան, մեծ պատճառ ընկալեալ
եղև, օգնութիւն տանն լոյին նմա տիրել ծովեզերաց տէղւոյն,
Գիլանու, Մազանդարանու և այլոց, որ ազգ մահմատ խանին՝
փչացան, և՝ի Շիրազ եղեալ, Քաֆար խանի որդին զօրացաւ՝
որում՝ և գրեցին հանդարտիլ՝ի տէղւոջ իւրում և մի խաղալ
՝ի վերայ վրաց :

Տպարանն մեր և դպրոցն՝ ողորմութիւն տեսան, յօրէ
յօր ծաղկի յառաջանայ՝ և սպասաբերէ. քսայ մեք՝ի ճանապար-
հորդութիւն ոչ գատարիմք ուրեք զկայ տանուլ :

Դինեբկայուս տպեալէն և տպեն, յանուն մեղ բաւու-
քարե պաշտօն ժողովրդեանն ամենից, ածպղեբքը, սակս ածաւէր
լինելոյ նոցա իսկզբանէ գործոյն մերոյ, նոյ և՝ վճռասանութիւնն
երկնային ղարդուցն, ՝ի յօժանութիւն ծործորացուց տարերալ՝ յայժ

գե-

գեղեցիկ՝ յանուն պետրոսիճ Աղայ Յովհաննէսեան դիրքերին՝ ոտքեն և զոյլ գրեանս, զորոց առ զամանս առաքեցուք ի լոյս կոյս, տեսանել՝ և զոճառնանալ։ կառավար այսմ ամի՝ Ք մեր որդի Թադէոս վարդապետն կոստանդինու պօլսի։

Մտածեալմ, վնասէնի Ջանս՝ երջանիկ հարցն մերոյ և որք ի արգմանչաց որք ոչ շատոյնն գլով և լեզուաւ մերով և եթէ պայծառացուցանել զայգ մեր, այլ ընտրեցին յաշակերտաց իւրեանց զյուշիմն՝ և առաքեցին ի յաթէնս որք ուսեալ անդ և եկեալ յաշխարհ մեր, յեղէն ի մեզ՝ զամ լիմաստս հելլենայոց, որպէս գրի ի խորենացին, որոց՝ և աշխատանացն երկոք, մինչև ցարդ պայծառանայ եկեղեցի մեր։ ըստ այսմ և մեք դատեցաք, ոյ մերոյ լեզուի և եթէ պիտուի են, ոչ ինչ յառաջանայ և ամ արհեստ և մակայուի է, ոչ կատանաւորի և դպրոցն մեր՝ այնպէս ոչ ծաղկի որպէս մեքս կամիմք և դուք փափակիք, եթէ ղեզուս և վիմանստ այլոց ազգաց, ոչ գիտացուք և հեղգուք ի մեզ, ուստի՝ վասն այսմ մեք հոգս տանիմք, այլոց ազգաց լեզուս և գիրս, յեղուլ ի մեզ որով ղվաստցին ծարաւ ազգի մերոյ՝ և լցցին իզձք բազմանացն մերոց, [illegible] ի դէպ ժամու եղեցի նուաւ առիթ փրկուի ե՝ և կամ օգնուի եան քաղցր հայրենեացն մերոց, և մեք առ այս փութասդաս, յուսով հանգիցուք ի տէր։

Ահա ի մէնջ հետեալքն, որք են ի վէնէտիկ, պատգեն լեզուագիտուի ք յառաջ ածեն, այնքան երկս՝ ոչ ազգին օգնելոյ, այլ ազգն նաքօք որաալոյ, իբրև [illegible] եալ կամեցեալոյ, ի յարս գմայլին միամիտ և արդարահոգի պարզաշունչ ազգն մեր՝ և յածին յուսկան պատրանաց նոցա, և ջրեալ սմանս գուխտ եկեղեցւոյ մերոյ, պատասխն յօրէ յօր ի յայգէ մերմէ, և գնան ընդ անկոխ ճանապարհ, զոր ոչ տեսին հարքն մեր, քայլ ի հնոցապիսի պատրելոյ, և այնու ածին յայգ մեր, ոչ [illegible] գնացին գխուսափեալ և անհաշտ [illegible] ընտանեաց, այլև ազգի ազգի վնասս և գտատապանս անհատատ ազգաց, [illegible] և կամ հալածանք անհատատիկ դադարեալ այժմ, այլ վնասք խաթէուի են նոցա ոչ պակասին՝ ոլորուն լեզուէ մերմէ։

Ահա յայսմ վերուի հետեւեն համայն ազգ մեր, որք են ի

ի յայնմ ատեն յիշեալ Հաղարացոց, որոյ պատճառաւ բազում քրիստոնեայ զգոյս ի բանից՝ և կորուսանեն. կապեալ են նոքա յաղքատութիւնէ որպէս յերկաթի։

Ոյր յաղագս խօսքին, եթէ ոչ պարզամտութիւն էր նոցա ընդունել զհաւատս Մահմետականութեան՝ ի խաբէութենէ կանոնացեալ նոցա ըմբռնիչին. և փոխանակ փրկչին, ի յոր դնելոյ մեր (զի արեամբ նորին գնեցեալ) ի մահդ դնեն զոյս իւրեանց, ՝ի յաւետ լորդ սպասիշտ պապն, զորոյ աչեղ լորդ պապաշութիւնն լաւագոյն ճանաչէ լով սէ պհանդն ապգն իւր, որք են՝ ի քրիստոն և Հռոպիա՝ ինչ երկոյ ժամանակիս; ՝ի ձրխմուն խոտովութիւն կան, և պմնատի իշխանութիւնն, և գաւառապետքն ամենայն ամենայնոյ են զջիւր իշխանութիւն են նորա փշրին, պնդքան՝ մինչև տասնեակ ամենից, և՝ ի ճշմարիտ քրիստոնէական կրօնէ շեղել, և պետութեց և իշխանութեց նոց՝ կոչ տակառակ, իսկ փոխանակ այնչափ ազգին և լեզուին, որք յօրտորէն պահանեն՝ ի քուն գլխոյ իւրեանց՝ ի պատճառէ անհամ և անալի ամբարտաւանութեցն Նորին, մերոյին սիրելեաց ազգ, իբրև զօրաւոր պատուաստիկ՝ ինա և լցուցանել զթիւն, այնքան բազմութիւն՝ հետեւոց և պակասողին։

Ահա Պարսն վէնէտիկցի գիտուն հետեւողն մեր՝ և նա՝ ի սոյն գեղեցիկն; ՝ի յայմ գրոցն ծանութիւն մերոյ ամենայն և պատկառանոյ և խղճահարութիւն, ՝ի յայմ յուսալով զբանս նոցա, սուտ է՝ լինել հատոր պատմութիւնս, որ եթէ իմնասէն ոք յաղգէ մերմէ ընթերցուած, որ քուն պատմութեան ազգին մերոյ տեղեակ իցէ, ընդապատ լե ալ յընթերցողսն, ընդ չաքաղ յերկիր անկանի։ Նախ զի ուրացութիւն կ՝ճշմարտութիւն կ՝ արդար կացութիւնս եկեղեցւոյ մերոյ՝ ազգ և հնգէն՝ ի քազմամ առնութիւն քանագատել՝ ի ճշմարտութիւն, տայ հասանել ուղիղ գործ։ Երկրորդ՝ ճանճրացուցանել զընթերցօղս, ՝ի տարապայման ջատագովութիւն ժողովոյն քազկեդոնի և քազկեդոնականաց, և՝ ի զանազան գրութիւնս Պապից առ ազգս մեր, և վեհ լատին պատմագրաց նոցա, և մանաւանդ տգիտութիւնս նոցա՝ առաւել, որ յամ ժամ կամեցեալեն հասու լինիլ սահմանութեանն հայոց, և իբրև անգամ անասնոյ՝ ոչ պահել՝ ի մտի՝ ի յանցանիլ միոյն և

և յաջորդիլ միւսոյն, ՚ինոյն ե՛րկբայութիւն անկեալ զերս ՚ի հեա-
տե լոյն լուեալքն, և անդէն մուտս ել, զյառաջին գիտացեալն,
կրկին պահանջեալ ոչ զհատատ այլ զհնազանդութիւն առ պա-
պական իշխանութիւն. ընդ որ լցէք զգլուխ պատմութիւս ռու-
փենեանց և լացէք ընդ ի շուժառութիւն ազգի մերոյ, և անդէն
գխնայեցէք, որպիսի հոգի գոլն գրոցն, և զպատշաճսն ՚ի
պատրանաց նորա՝ և ՚ի յիմարութիւն եամբ կտղմեցեալ ի-
կարէք։

Ա՛ե ընձեցարուք ՚ի գիր ընդ այն՝ իբրև այլ ազգաց զպի-
տանին և զբարին՝ յոմանս ժողովեցէք ըստ աստուածական ու-
կանին, և զխոտանն ՚ի բաց ընկեցէք, իբրև գդաղձ ապականիչ
մտաց ձերոց։

Ա՛հա այսոքիկ, սիրեկն զհոգի իմ, լալ զանբախտ վճակ
ազգի մերոյ՝ և զկորուիլ ե՛ոմանց հետեւելոյ. և տալ անդէն ըզ
մաշեալ անձս իմ, վշտաց և աչխատութեանց, թերևս զծաղիկ ինչ
բուսուցանել յազգի մերում տեսան գործակցութիւ որ ՚ի դէպ
ժամու զմայլեցուսցէ զբիմս նոցա, և բացցէ զմիտս՝ ճանաչել
զջուարն և զքնտանին, զլիսանն և զոզուան ընդ հանուր ազգին և
եկեղեցւոյն, ի՛երևս և սիչ հոգւոց նոցա բացցի, ճանաչեցեն
զճշմարտութիւնն մեր՝ զոր գիտութիւ կորուսին, և անդէն միա-
ւորեսցին ՚ի յազգս՝ և յեկեղեցիս մեր՝ զոր ի՛ոզին, և լինիցին
իսկական մշակ, իսկական ազգի մերում, որով և ՚ի բաց ի՛ոզեալ
զկամակոր և զխռովարար, ե՛րկայրի գրեցեալսն իւրեանց, աշ-
խատանք իւրեանց յազգս դարդ տացցեն ազգի իբր ՚ինոյն ազգէ և
յեկեղեցւոյ սիրելոյ, ի՛ալց կարկատանաց՝ և անդգուշն բանից
հետևողաց, որք ունին զառաջ միտս և զվնաստուն դատողութիս.
այլքանս քաւ լեցի նոցա, յաղագս զգուշութիւ ընձե՛ոցմանց
գրեանց նոցա։

՚Իվաղուց հետէ ՚իՏէր Աստփանէն մերմէ գիր ոչ ու-
նիմք, և ոչ գիտեմք ուր գոլն և երթալն, տացէ Տէր մեզ՝ ըզ
լաւ առողջութիւ նորա լսել և զերեսն նորա տեսանել, և միջ-
նորդութիւ նորին, ձեզ ամենիդեան՝ յանուանէ և ՚ի դիմաց ճա-
նաչել, և զյատկացեալ սէրն մեր առ միմեանս, և ևս արծար-
ծել և՛նպատակ բարի, ՚ի միջ մեր՝ կանգնել և հաստատել, և

զկնի

զկնի մեր թողուլ, և այլ աղաչեմ զողորմածութիւն քո, պահել զձեզ յերկար կենօք, և առողջ անձամբք, յաջողեալ ամ գոծս քարուխեհ, և ի յամ ճանապարհորդուխիս ձեր ի վերա ծովու և ցամաքի, հրեշտակն խաղաղուխեհ յանձն առնել զձեզ պահպանել յամ անախորժ պատահմանց կենցաղոյս. ի կեանս այս, փրկել զձեզ ի յուսայնաբան յարուցեչոյն ի վերա հաւատոցն ճշմարտուխեհ, սուտ անուն քրիստոնէից, զըպարտչաց եկեղեցւոյ և որք օրինաց մերոց, և ի հանդերձեալն, լուսաւորչական որք դաւանուխեքն, անքիծ և ուղիղ հաւատով, յուսով և սիրով, իբրև վճռատուն կուսանան, պնոսա ի ձեռն ունելով, իբրև ընվառեալ լապտեր, արժանի լինիջիք, երկնային առագաստին լսել զկենարար ձայն փեսային հոգւոց մերոց ասն և փրկչին քս. եկայք օրհնեալք հաւր իմոյ, ժառանգեցէք զպատրաստ ուրախուխիւն որում փառք յաւիտեանս, Ամէն:

Ամենա խոնարհ Յովսեփ Արք Եպիսկոպոս Ի ուստաց երկրի եղեալ ամ Հայոց ազգին հինգհարիւր նոր նախիջևանու և Գրիգորիաս պօլսու:

1793 : Յունիսի 20 ի Սանկտպետերբուրգ:

Օրինակ երկուղած Հրեաներուն՝ որ ի նոյն Աբեղայէն Տէառն Յիսուսի
Աւր եկնոպոլե առ Հոռովմ աշխ Հայոց բնակէալ՝ ի Կոստանդնուպոլիս։

Սրբոյ և Մեծի Աթոռոյն Ս. ՋՄԻԱԾՆԻ, Ծայրագոյն Նահապետ, Ողջոյն երկրի ամ Հայոց Ազգիս Առաջնորդ Հիմնադիր նոր Նախիջևանայ և Գրիգորիուպոլիս Յովսէփ Արք Եպիսկոպոս։ Յորմէ՝ սիրով և օրհնութիւն; ծանուցումն լինիցի՝ ի Հնդիկս եղեալ օրհնեալ Ազգիս Հայոց՝ Քահանայից, Իշխանաց, Եկեղեցականաց, Ազատականաց՝ և առ հասարակ Քաղաքէր Ժողովրդոց։

Զորպէսն մեր և կողմանցս, մեծ օրհնութիւն կընդունիցեն, գրեցաք առ ձեզ երկարապէս։ Իսկ այժմ այսու օրհնութիւն ի ժղթովս տամ ձեզ դիտել վասն մեծի կապակցութեան մերոյ, որ մեք ունիմք մեզ քարեկամ, ի ինդլիզ՝ ի լօնդօն քաղաքն վաճառական ումն՝ քարի և մեծ անուն որոյ անունն է իսակ սօլէ, որով միշտ մեր ժղթոց երթ և եկութիւն լինի առ ձեզ և ձերն առ մեզ, շնորհիւ պայծառ իշխան Համիրամ Աւետիանուս Համպրամենին։

Մեք հարկաւոր համարեցաք տալ ձեզ ամենիցդ գիտել, և ինչ պիր և բան ունիցիք առ մեզ առնել առաքել, որ նա՝ ի պետրպօլէ առ ամենիմ Պարոն Փիլիպպոս Մանիչարեանն առաքեսցի, ըստ ժամանակին մեզ հասանիցի, թարց աշխատութիւն և յուշացման։ և մինչ՝ ի մադրաս առաւել յարմարութիւն գոյ ժղթոց և այլոց երթ և եկութիւն, ի ինգլիզ՝ ի լօնդօն քաղաքն, քարոզեն ձեզ առաքել՝ ի մադրաս առ մեր հարազատ զօրածակալ Պարոն Յարութիւն Յակոբեան, որ նա վասն այսմ հարկաւոր կապակցութիւն մերոյ, լինիցի գործիք և կամ միջնորդ, առ ամենայն հաստատեալ։ Եւ եթէ յայլ քաղաքաց ևս գոյ յարմարութիւն՝ ի ինգլիզ գրել և կամ առաքել ինչ, նոյնպէս յանձն քաղաքաց պարծակալեալդ կարէք առնել առ իսակ սօլէն, և՝ ի պետրպօլէ Աղիմ Պարոն Փիլիպպոս Մանիչարենին լմնցուսցնել գրել, որ երկուց կողմանց ապահով և միամիտ լինիցիք։

Ա.ՅԼ

Այլ շնորհ տեառն մերոյ Ցէ՛ Քէ՛ և սէր Հոգւոյ առաքեացուք
առ ձեզ, որով և միասէր ձեզ, խաղաղ և յաչխող կենօք, ամ
բարեպաշտութիւք զարդարեաւ, Ամէն ։

Խոնարհ Յովհէփ Արք Իպիսկոպոս ։

Գրեցաւ ՚ի 1793 թուին և ՚ի յունիսի 20 ։
՚ի Պանկիպուրքուրդ ։

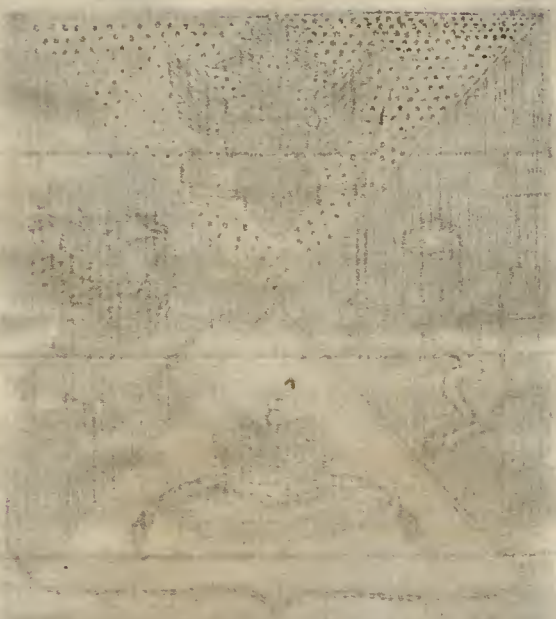

Էջմիածին, Տպարանն Հայոց Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի
Տէրունական Հոգեշահ Պատրաստութեամբ Մատուցեալ Ի Սպասաւորաց Եւ Ի Հաւատացելոց Ազգիս
Քրիստոսաւանդ Հաւատոյ, Առաջնորդութեամբ Գրիգորեան Եպիսկոպոսի։

ՆԱՏԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՊՔԱՐԱՆ ԴԻՒՐԻԳԻՆԱԹՕՐ

ԿԱԽՕՎ ԱԿԻ։

Ձեզ յուսացեալ՝ վաղդ ալընակ առնեն և պքարե շինուելն տեղւոյն՝ որ ի յօժանդակ նոր սուգեալ մեր, Տարկաւոր համարիմք և պատուակ լինումն ձեր՝ ի վերայ անդր վերադրելոց Տայոց՝ քանկոյս գնտոյն ի ետարայս։

Հանգուցեալ Քահանայ Դրիգորիան Աւետարան Պօտմկին Տաճրիչեցոն նշանակեալ զայն տեղին՝ ի լինել քաղաք Տայոց, եւթ անուանա Դրիգորապօլ. ակսեալ՝ ինե ստրայ Դետոյն յատկացուցանել զտեղին, քաղաքաշինութեան համ՝ ի ձորոյն չէուենու՝ մինչ՝ ի չէուենիցոյ, որոյ միջի քաղաքն։ Մեք Տատատեմք զմօրինուելնս գայս և Տրամայեմք։

Նախ՝ որոշել զվերոյ իշեալ շրջակայ տեղին, որ՝ ի մէջ ձորոյն չէուենու և չէուենիցոյ. և ապա՝ յատկացուցանել զքաղաքն Տայոց՝ որ կոչի Դրիգորապօլ։

Երկրորդ՝ յօրինել զձևն քաղաքին, և կարգաւորեալ պարն՝ համայարմար Ազգին, և կերպի կայուածեն, նոցա, և հակմանց՝ աշխատասէր ժողովրդեանդ այդմիկ, զայն առաջադրել մեզ։

Երրորդ՝ յետ այսորիկ՝ զամ զառ ի ձէնջ կախեալ օգնութիւն՝ տալ Հայոց, որպէս զի՝ կարօղ լիցին նոքա յառաջ բերել զարհեստս, քանալ զէանուրթս, և ի գործ դնել զայն ամենայն կարեն ինքեանք յօրինել։ Արհի Եպիսկոպոսն Հայոց Յովսեփ՝ կարէ օգնական լինիլ ձեզ, այնպէս՝ որպէս յառաջ ժամանակաւ եւս գտանեցեալէ՝ ի սոյնասարոս գործս։

Չորրորդ՝ առաջադրել մեզ՝ զայն ամ հարկաւորութեան և պէտս որ նոցա՝ որք ոչ իցեն նեռկակ օրինաց մերոց. և այս մանաւանդ խոհեմ դիտմամբ, զի ոչ միայն մտեալքն՝ ի հովանաւորութիւն մեր՝ լիցին պահպանեալք, այլև՝ արտաքոյ սահմանի մերոյ եղեալ միերկրացիք նոցին՝ տեսանեն լով զնոսա՝ ի քաղաքավարութեան, միաւորիլ ընդ նոսա՝ ինքեանք յօժարիցին։

Հինգ երրորդ՝ սորին, և այլ ձեզ յանձնեցեալ գործոց մերոց կատարման, և մեզ զյառաջադրուելիս ձեր յայտնեցմանն, սպասեմք միշտ։

Ստորագրեցեալ յաստ Իւրոհոյ Կայսերական Մեծութեան Զեռամբն՝ այսպէս։

ԻԿԱՏԱՐԻՆԻ

Փետրվարի 23· ։792 ին։

՚Ի ՍԱՆԿՏ ՊԵՏՐՈՒՐԳ

Եւ ետ ընկալան զողորմութիւն էրուսաղէմայ, ըստ բանի բազոյն Էրեմիային՝ որ ’ի յերկրորդ գլուխն սոյն Հրաւոտակին, Պարոն Դուքէնտիւ կոխովկին պատուասեաց աղգերէցկայարմոր ձև քաղաքին Դրիգորուպօլու, լսելնանիստ դրութ և փողոցք՝ զետեղ յոյ ’ինձա՝ ’ի պատուճառէ որ տեղոջ զԷկեղեցիս՝ զԴպրոցս, և զԴաստուստանատունս, զԻջամանս, զխանութս, և զՍրբեստեղն, Յատկացոյց և զԱռաջնորդարանն իբրու զվկն պատմական, դնել լուի ’ի մի ջահէտ գողոքին ’ի վերայ Նեստորոյ գետոյն, և շուրջ զԱռաջնորդարանէն՝ սակս եկեալ ամբոխին ’ի վառուտ՝ զմեծ հրապարակն և զվառուտեղէ՝ և ’ի հրապարակին մեծի՝ առաջի Առաջնորդարանոյն տանն՝ զԱծաղ Եկեղեցին յանուն Սրբոյ կուսին Եկատերինէի ։ (զոյն ձև քաղաքին՝ ժամրօ է յե տոյ տալեալ ’ի լոյս ածել ։)

Չձևակե րպուլթիւնն զոյն Դրիգորուպօլ անուանեալ քաղաքին՝ Պարոն Դուքէնտիւն՝ ’ի ձեռն եղբօր որդուոյն՝ Կոյնտ Սրբազան Արհի Եպիսկոպոսին՝ Երկայնաբազուկ Աղուլթեանց Կնեազ Բարեղին՝ առաքեաց առ Ամենագլուխ Թագուհին, յոպրիլ ամսոյ 17 ին ։

Հաճեալ Թագուհուն ընդ յորմոր ձևակե րպուլթիւնն Դրիգորուպօլու, ’ի Յոսկսեցոյ՝ ’ի յամառոյին քնակուլթեան իբրու, ’ի յունիսի ամսեն երորդ օրն՝ Իբոյ կոչեն բոկան Արծուլթ Զեռամքն ստորագրեալը ’ինձա, թէ՝ Էջնէ ։

Եւ զոյն՝ յառուկ սուրհանդակաւ ուղարկեալ ’ի Տոպատար առ Պարոն Դուքէնտիւն՝ որոյ ընկալեալ զնոյն Անգին Պարգևն ապգիս Հայոց ’ի յուլիսի 6 ին և տասներորդ օրն, ’ի ծովի նախկին Լուսաւորչին մերոյ՝ Սրբազան Առաքելոյն Թադէոսի և Սանդխտոյ կուսին, իսկոյն առեալ զնոյս ուրախութիւն առ Սրբազան Արհի Եպիսկոպոսն, և ետ նմա զձևն քաղաքին զՇնորհն Թագուհուն իբրոյ՝ զոր ընկալեալ մեծաւ ախորժելի խնդութիւն Սրբազան Արհի Եպիսկոպոսին՝ հրամայեաց հատարակութիւն ընել՝ պատրաստիլ՝ որ ’ինոյն յուլիս ամսոյ 4 սն և հնգին՝ սկիզբն տալոյ հիմնարկութիւն քաղաքին՝ պատշաճաւոր հանդիսիւ ։

Եւ որովհետև Հանդէսն հիմնարկութիւն Քաղաքին Դրի-

Դրիդորուսնօլու՝ գրեալ Աւետիքեն սուղարեցւոյ պատմութեան
ծագումնեղ կայսրուհին, և արժանաւորեալ ընկճելոյ ե-
նիլ ի Սարին Աբեծաքէնն և ի նոյն Խարթրու [illegible] Կայսեր բա-
ժնոյց. ուստի պատշաճ համարեցաք և արժան վարկաք [illegible] զ գրե-
ւանեն զայն և տպեմբք ի լոյս ածել, ի գրչարձակ եմ միրգեն [illegible]

Հանդեան օձմանբ հիմնելոյ եկեղեցւոյն, անուանեալ Գրիգորեան։

Կատարեալ Ամենազարձր Հրամանին, ըստ Հրամայելոյն
ի բոգրե լոյ, ըստ շնորհելոյ ձևոյն և յոյ Խնդրեն. Քաղաքն
հայոց՝ անուանեն լոյն Դրիդորուս պօլ, որ Տանդ երեք Հեր հիմնաւոր
ի վերդ Հետոյ գետոյն, ի մեջ երկու ծովուց հեռու և ջրանկոյ,
ի 1792 թուին՝ Յունիսի տասն երկրորդ օրն՝ յաջորդ ալ եղե-
նուրեն գտեն զնոյն զայն ազգէն հայոց, ի ձեռն Խարթրու կայսե-
րին Հիմնադրեալ ընդ անկեալ [illegible]

Ակդ՝ ի քառասներկրորդ Հարցորդ տեսուն յոյ Հիսի սկսեալ մին-
չ ի յեսնասներալ օրն՝ որ էր քառասներկրորդ հինգշաբթի, այսու
բառասներին ի մեծ հրապարակին վարչին՝ գՀայկազն Դուքսն մի,
որոյ յի րկուս կողմունս քաղաքաշէնս վանդակապ յարմնոյ
ածք. և ի մնախարհիսնք եկուց կողմանց զարմիք շրջ պատեալ
պատեալ էին զերիվեն ըմն ծագմունս բազմապես, և հրեսեալ
զՀշտականներ դասապետք դաբնիկ եցոյ, ի պարդ վայե լուծ
հանդիսին հանդեսն լոյ։

Ի պատրաստիլ այսր ամի, Կամալէր Պարն Կատաւարն էր
Նամէնիկեան պօրծոյն՝ որոյ հրամանաւ, զի որք միանգամ յօժա-
րակամ են ի տեսլ ի հանդիսիս, յառաջակայ օրն՝ ինշանա-
կեալ տեղին՝ պատրաստի գտանիցին։

Ըստ՝ ի յինսներրորդ ժամն՝ կ սկսի կեալ դիշեր ըստ այն է
առաջ օտանն պահու, սկսան գունդ գունդ ժողովիլ՝ ի մանաւ-
կցուիլ ի վայելման հանդիսիս, դ որք անձանց Մեծապատուելոց
Նախարարաց, և զանազան Ատիճանաւորաց, ե րամն Վեհափա-
յից, հոյլք Աշխարհականաց, և գունդք տէր Հասարակ Ժողովրդա-
կանաց։ սպասել սկիզբն առնել գործոյն։

Իսկ

Իսկ՝ ի հասանել ի ժամն տանեցրարդ՝ եղև սկսել
աճել այսպէս ՝Նախ՝ պատշաճաւոր ի բազում հոգևորականաց զգեստ
աւորեցեալ եղև խոչանիշ ևկոչ ցկեան զբեատիք ոսկեթել և
Ծաղկեալ, և նոսիոյտապատ վայելչութիւք շքեղապարգեալ՝ Քար
ձր Արքեպսկոպոսն Տ՚ Յովսեփոյ Ա՚ծառեալ Աւրհն Էպիսին
ազգիս հայոց՝ ընդ Տէրութիւք Ռուսաց եղելոց, և Աշխատասէր
Հովուապետին հոնտրատ, ի մէջ գեղեցկայարմար գնաց ի տան
իւրոյ Արքեպսկոպոսն, զոր ՚ի Աղբատնատ պատրաստեալ էին, վա
ռ ժամանակ բնակութիւն նորին :

Եւ յետ զբեստաւորելոյն՝ Նորին Քարթր Արքեպս
նութեանն՝ Գարան Դուքեռնաթօրն՝ ունելով ի ձեռին իւ
րում զԱնհնագրութիւն Հրովարտակն Ողորմած Թագուհւոյն, (որ
ընորհեցեալէր ի տանն երջանկութիւն աւետ յունիսի, ՌՁ շինուած
քաղաքին •) ընդ Հպարծն յորինուածոյն և ձևակերպուեցանն
առեալն և քաղաքին, ճառ առ Քարթր Արքեպսկոպոսն իւրն
Աւրհն Էպիսկոպոսին, ասաց զայսոսիկ շնորհակալութիւնս և շնորհաւո
քեցման՝ ի դէմս Նորին Քարթր Արքեպսկոպոսին որպէս վայե
լուչ էր այնմ հանգիսի • յայտնեաց պԱարձրագոյնն կամեցո
ղութիւնն՝ Ամենագթած Ինքնակալ Հայոց երկրագործն, որ յատկա
պուցեալ էր զպատրաստի տեղին՝ լինել Քաղաք հայոց, անուանե
նալ Գրիգորիոպոլ՝ և հաճեալ էր տալ տեղի իշխանութիւն հայոց,
համեմատ հրամանի և կամեցողութեան՝ հասարակ օրինաց : Եւ ապա
վե ըջայուցեալ զբանս իւր՝ յանձնեաց զերկսին անչիւր գեղա
յարմար ձևակերպուելն քաղաքին՝ Արքեպսկոպոսին Աւրհն Էպիսկո
պոսին Յովսէփոյ :

Իսկ՝ Նորին Քարթր Արքեպսկոպոսն՝ պատկանաւոր պարտ
կեշտութիւք և վայելուչ յարկանօք ընկալեալ ի ձեռանէ Գարան
Դուքեռնաթօրին իբրև տարածեաց առ ժողովուրդն, և օրհ
նեաց զկառավարիչն գործոյս, իսկոյն առ հասարակ ի ժողովր
դոյն բերանոյ, ձայն ցնծութիւն՝ և քարբառ բերկրանաց՝ յեր
կինս վերացեալ, ոչ այլ ինչ էր անդ լսել, քանթիւ՝ ամենեցունն
միաբերան ձայնուն, ՈՂՋ Ամենողորմ Թագուհիդ
Է ԿԱՏԱՐԻՆԷ՝ յաւիտեան կաց :

Ցետ այսորիկ՝ պատրաստեալ հոգևորականաց ի գնալ
մատ

մատչել ՚ի տէրն Աբգար Էկեղեցւոյն՝ կառուցեալ յանուն Բարձ-
մայարչաւր Սրբոյ կուսին Էկատարինէի ; սկսեալ եղեւ ՚ի շաբաթ-
շաբք գաւթէ տանն ՚Նորին Բարձր Սրբասքանչութեն , շարունակ
կոքար կատարիլ վայելչայարմար կարգադրութիւն , այսպէս ։

Սրբազան Արքի Էպիսկոպոսն՝ ղՍրբալոյս Մուտնն
օրհնեալ՝ յանձնեաց ՚ի ձեռս ղերեսփոխացն Քահանայի միոյ ։
Զնկարչն յօրինեալ ձևակերպութիւն քաղաքին և տէրունն՝ եւ
՚ի ձեռս Պարոն Օպերկվարդէր մէստր Շէստաքին ։ Իբ ՚ի վե-
ցերորդ վիմոյ նախապատրաստելոց առ ՚ի արկանել ՚ի հիմն քա-
վանդակութիւ քաղաքին , ղՆահապետն՝ յանուն Բարձրաբարձր
Սրբոյ Կուսին Էկատարինէի ՝ եւ ՚ի գիրկ Պարոն կառավարիչ
Նախավկան ։ Զերկրորդն՝ յանուն Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւոր-
չին մերոյ՝ եւ Պարոն Էնարատ Պօռուչիկ և կավալէր Իվանն
Մարգվէչիչ Տօլստովին ։ Իբ ՚ի ծնացեալ չորից քարանցն՝ ըստ
ութ ոճոյ չորից Աբեւտարանչացն , ղՆահապետն եւ Պարոն Էնարատ
Մոսեօր և կավալէր Ուստաֆ Ֆեոդորովիչ Քսօրինին ։ Զերկր-
որդն եւ Պօղոսատիր և կավալէր Ֆեոդ Իվանիչ Քիսելովին ։
Զերրորդն՝ Պարոն Պօլկովնիկ և կավալէր Իվան Իվանիչ Իսա-
յովին ։ Իբ զչորրորդն՝ Պարոն Պօտապօվ Կոմնիկ Պաւլ Դիմի-
դրիչ Պէլոխինին ։

Ապա ՚ի կատարման այսր ամի , Քահանայքն ղեպեսքաւրեայք
ունելով զսէեւտունեան և զպատկերս ՝ ընդ որս ՝ և երկու Քահա-
նայք Ուստայ և Մալգովանոս , որք էին ՚ի Սարին Սրբազանուհի
Նոր շինեցեալ դիւղին , ընդ ժերոյն զղեպեսքաւրեալ մերով
զգեստիւք ։ և չորս Սարկաւագք բռնաւտ ՚ի ձեռին ; մատեան
ընդ առաջ Իրեւանաբարձ Քահանային ։ այլև չորս Սարկա-
ւագք քշոյթ՝ յերկուց կողմանց նոյն քահանային ։ իսկ ՚ի յառաջ
կուսէ՝ Նղերիկոսք ։ յորոց չորիքինքն բարձեալ տանէին զմեծա-
մեծ խաչս ։ և երկուքն զփշոյս ։ և չորս ևս՝ զմոմեղէն դէրան ։
Զկնի որոց՝ և երկու Դպիրք վերամբարձեալ ունէին ՚ի ձեռին
իւրեանց զերկու գաւազանս Էպիսկոպոսական ։

Ջուսկ յետոյ՝ Ինքն Սրբազան Յովսէփ Աղբ Էպիսկոպոսն՝
ունելով ՚ի պարանոցին Իւրուհատոյ Կայսերական Մեծութէ Շնոր-
հեցեալ վականակաւոր Պնակէն այսինքն զգլխակերպն և զվարշ ։

և

և ի ձեռին գոհանտակաղ ղխաչ և զԳաճաղան , (որոյ զքանայս շուրջառի բարձրացուցանէին հետուստ երեք դպիրք ·) յերկուց կողմանց բազմաթիւ ժողովրդոց · և եկեղեցական դասուց պատշաճ նէին , եկեալ անցեալ ընդ պատրաստեալ դուռն մատաճ ի տեղի Աճաղ Էկեղեցոյն · եւ պատրաստեալ կայր վասն , յորմէ և հաստատեալ էր սեղան : Որ ի մտանելն՝ զԱրբապայս Մխեռանն քառմեցուցեալ ի վերայ սեղանոյն՝ մինչ ի կատարիլն պատկանաճոր ժամակատարքն երգ , սաղմոսք լսանալ զի հիման դնելի վկային՝ ջրով և գինեաճ · զկնի որոյ՝ զկենսացուզ Մխեռանն շրջապատեալ զԱճաղ Էկեղեցոյն՝ և եկեալ կրկին ի նոյն տեղին , ի րդեղով զեղբաց պատշաճականս՝ ի հեզ յանօթն · որով ձեռնէարկ օծանել , պիսկոպոսքանչիր վկայ ուրոյն ուրոյն :

Որոյ զԱճապչինն՝ որ յանուն Սրբոյ Կուսին Էկատարի նէր , եգեալ ի մէջ նոյն Աճաղ Էկեղեցոյն՝ և հանստատեալ հանգուցին ի վէր նէ Սրբոցն Արհի Էպիսկոպոսն և Պէն կաստուղիկոս՝ զմարմարանեայ վէմ մի նախապատրաստեալ , յոր վէրայ քանդակեալ էր այս բան · ՝ի թագաճողուբէ Մեծն Էկատէրի՝ նէ ի երէւոյէ : ՈՀՁԼԵ · յամին ՈՀՁ :

Ձերկրորդն՝ յանուն Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին վերայ և հովանաւորի Պահպանի քաղաքին , եւ ին՝ րնեքրոյ սեղանոյն , ընդ Պարոն Էնտրալ Պօռուչիկ և կավալէր Իվան Մուճկեչ Տօլմասովին :

Իսկ զմնացեալ չորեսին վէմն՝ ըստ թուոյ չորից Աճեղտուրանցացն՝ եդին ի ջրոս անկիւնս նորոյ քաղաքին :

Ապա՝ մեծաւ հանդիսաւորութեամբ՝ շուրջ զԱճապչինէկեղեցոյնն եղին՝ ի վեմսիօր :

Ցետ վեմադիրին՝ գայեալ զԱճաքան քերան իւր՝ Ներսէս Սրբազան Արհի Էպիսկոպոսն՝ սկսաւ առել զԿարոզ հիւանդանոցի , այնքան զերեզ փաստիւք , առատ վարդապետութեամբ , և ազդու ոճիւ , մինչ զի՝ ամ ոք յուրախութիւն սրտին , և ի յըղմտալեցմանէ մտանցն՝ ի թորոցին քաղցր արտասուաց շարժիւք , մինչև Կաղաղակքն անգամ ևս : (Եւ զայս գարոզ՝ ունիս տարամբ տեսանել յայլուս նուաստի տպեալ :) Զկնի որոյ ամենեքեան միաբեան՝ զերգս շնորհակալութեան այսմ հանդիսի՝ առաքեցին

սակս առաղջութեանէ Իւրուհեայ կայսերական Մեծութեան՝ առ Ապենիայն Աստուածային :

Յետ աւարտման ողջոյնին՝ ըստ նախապատրաստեցեալ կարգադրութեանն, եղև գնտակայ թնտանօթից ձգտումն՝ 365 : Իսկ յամենայն ժամ բովանդակ Նախարարքն՝ Աստիճանաւորքն և Հոգևորականքն ընթացան ի տուն Սրբազան Արհի Եպիսկոպոսին . ուրանօր հանեալ զղեստս մատուցին շնորհաւորութիւն Նորին Բարձր Սրբազնութեանն, և հատարակ ամ ժողովրդոյն :

Յորում՝ բայց ի Նախարարացն և յԱստիճանաւորացն վաճառից, զ յուտակ սեղան և պատրաստել կէ լակրոյ՝ եկեալքն անձինք պատուհանք ի բնակչաց քաղաքին Գրիգորուպօլս, և հրաբիբեալքն ի Նորին Բարձր Սրբազնութենէ ի Հաշու և ի Բօմանու քաղցեցան ի սեղան՝ ի յուտել զոհութիւն և ի յըմպել փառաբանութիւն :

Իսկ ի յըմպելն վա կենաց Իւրուհեայ Մեծութեան և Նորին կայսերազանց Բարձրութենէ վերստին եղև արձակումն գնտակաց թնտանօթից :

Իսկ յայն օր՝ Պարոն կառավարիչն Նամականիկութեան ընծայեաց ցհատարակ ժողովրդեան առ ի պատիճ՝ զհարիւր ոչխարս, և զջորս հազար հայս . զքաճական գինիս, և զբազում զանազան կերակուրս : Իսկ ի մէջ այնց քաղմութեանց՝ կայր և ծերուն անձն մի՝ տղաւ հոգ՝ 115 . ամաց . որ օրհնէր զ Պաշտպանիչն ազգիս մերոյ :

Ի յայն միջոցի՝ յոչ այլ ինչ պարապեալ էր տեսանել զբերան բովանդակ ժողովրդեանն, քան թէ՝ քերկրալի ձայնիւ օրհնել և քարեքանել զ Անուն Ամենողորմածագոյն Նախախնամող Իմաստնագործ ՄԵԾԻՆ ԵԿԱՏԵՐԻՆԷԻ երկրորդի որ զգլուխ եալս յամ ուրեք ազգս հայոց՝ ողորմութեամբ ժողովեաց և ըստ ուճող ազգս զքաղաք, զդիւղ, և զտագարակ, ձրի այսր ամենայնի կացոյց :

Իսկ՝ զկնի հիմնարկութեանս այսորիկ՝ ի Պարոն Գրիգորէնէնցն տունեալ եղև Սրբազան Յովսէփ Արք Եպիսկոպոսին՝ առ ի շինութեան նոյնոյ քաղաքի՝ պանդան նիւթք շինուածոց . և յԱրքունական Գանձուցն՝ ի վճարումն ծախուցն ամենից

նից

նից՝ գրամ. ըստ մ. եհատոյն կամեցողութիւն իբրեւ կայսերական արեծութիւն. Լատ՝ և Աշխատասէրս այս Հովճապետ ինքնայօժար կամօք տուեալ զանձնիւր՝ ի յաշխատանս շինուիծ եան քաղաքին, հանդերձ հասարակ ժողովրդովք, որքան և ե՛ղծանին օգնել կարող, հայրական գթով ըստ իւրն քանակի սովորութիւնք՝ հանգոյց զամենեսեան՝ ի տուռապանաց, լեցուցանել զաղբատան՝ հոգացեալ կարիս նոցին. և մխիթարել լայ գորմամբ և յուսադրութիւք՝ զամ ցեղ կացուցիս մարդկան։

Այժ վ՛ եծամեծ շինուածոցն՝ որպիսիք են հոյակապ եկեղեցիք, պանտան Դադ ապտանատունք, Դպրոցք, Գործատեղք, խանութիք, և այլ հարկաւոր շինուածք, արդէն պատրաստեալ լինին նիւթիք պիտանիք՝ զի յայսմ ուսիս ք՛ ան՝ ի յառաջակայ ամին, ուստի շինել ընդրին Խարբր Արքապետութեն զհայման ձրի ողորմութիք Աւետարանչապետ և Մարդասէր կայսեր բահանայն Աեծի։

Աւդ՝ զայսոսիկ ամ՛ ըստ այսմ քաղել կարգաւորիք մնոքինեալ Աղքասէր Հօտապետին՝ շուտ ոգ՝ ի Փրիպօրատոլ նորքաղաքէն հայոց՝ ի՝ նոր նախիջևան, ի յօծանել զչքնաղ եկեղեցիսանգետ Աբ խաչ Վանքն՝ զկատարեալն յիւրմէ. յետոյ՝ խաղալ զնոց՝ ի կայսերանիստ մեծ անուանն Քաղաք, առ՝ ի յատկապէս զշնորհակալութիք մատուցանել իբրեւ հայսերական Արեծութեն, սակս եմ ընկալեալ ողորմութեանն իբրոց, և եմ աղաչիս հայոց։

Իսկ զայլ բազմազան առաքինական ծաւալեայ գործոցն գումարման հանդէս նոյնոյ Արքապան Արհի Էպիսկոպոսին որ առաջեծ Պատերազմնէն՝ ի պաշարման բազմաց քաղաքաց՝ վօրաց հրամանակատարիչ, ի յաջողութիք ընդ ոչ, ի յափշտակութեաց աղաչոց և աղջկանց, ի՛ք քանի՛ չանիւք ընդդէմ կայսեալ ի խրոխտ քաջութեան պշրանն՝ պաշտպանեաց զտագս հայոց՝ ազատեալ զգեղ քիս, և միանգամայն՝ զպրօնեալս այսր և անդր ի՛ ձեռս կօրաց, ի՛ մի հաշուական, չէ մարդի՛ ի համառօտութիք ես այսմիկ բովանդակել գրութիք։ Նոյնպէս և վ՛ վտանգաւոր խղճալեացն այնոցիկ՝ ոչ միայն և կողոպտեալ յաղթեցեալ ազգաստաց, ի՛ պատեալ քաղաքաց՝ յաղէս հայոց՝ յորդորանօք ժողովեալ և հանդերձ

դե բան և ղդ րոմն՝ սխոսիե ընե , առաքե լով առ նոր՝ ՚ի քաՀա
կանութի ե անձանց նոցա , և ՚ի մխիթ արութի ե սրտից վշտագնե
լոցն այնոցիկ , մինչև Հանե ըն զնոք ՚ի Հանդիստս • ընդ այլ անՀա
մար քաւե րարութ ՚ն ՚ (զոր արդ իականատեսքն պատմեն •) վե
ա՛ր դ կարե լի իցե ՚ի փոքրաքանակ տետրակի աստ պարսրե լ •
քայց լիե՝ յանձնել ժամանակին • ղի կամեցողութ ՚ն՝ ե լի ե նե
րսցէ ժամանակն , մարի ե զամ զրանանաքանչ մե ծագործութեան՝
ընդ բոլը մե ծամե ծ առաքինութ ՚ն՝ Գորին Հարձր Արբա
զանե ն , որպէս ոսկի ընդ սարդիոն հիւսել՝ կապել զմա
տեան մե ծ • և տպագրութ ՚ի լոյս ընծայել • ՚ի յօրինակ՝ Հո
գե Հրաշէր Էջմիածնոյ , ՚ի տեղեկութի՝ անձանց քանսոսի
րաց , և ՚ի վճարմութի ե Հոգւոյ և մարմնոյ առ Հասարակ ազդիս
Հայկազնոյ : Իսկ արդիս՝ կարէ իրաքանչիւր ոք ղմինն ՚ի Հարիւ
րաց՝ ՚ի վերջաբանութի ե ընդՀանրականին տեսանել :

Եւ է՛ ըստ ոմանց գայլ ազգ ընծայք քանիցս չհանդիպեալ էղեն : ուստի՝ ուշ կա
ցեալ Տպարանն Գորին Հարձր Արբազնուրեն՝ փոքր լսուրեք և չհանդիպաճոյ
նաւան Գոյնոյ Արեշան Աբգհ Եպիսկոպոսին՝ ե Իերե Արբոյն Դիմեզիէ և ան
պէ ՚ե նոյն Գաքիչան , յամի տեառն 1780 • նոյեմբերի 4 ին • և չհասկաճոյ
օձնանը Էջմիածնոյ նոյնոյ տպաչքն • ղոր պղեալէն ՚ե ձաչեն աչեն Լու
սոց : Բայց՝ աչ գտանելով յոյնեան Տպարանիս այս ատչեան պատրաստ ձեռ
ձաչիալ յաղեալ մերմե ՚ Իսկ այժմ՝ ուրախ սրտիւ և ջոյն գոհանք ՚ե ըստ ածել յօ
ժարեալսե պատրաստիս այս Տպարան • չե սրտ մանգամ բանասիրացն ե գուհարտ՝
արբեա և յապաղեալ , և սրտ ՚ե հետուռոյ երկեր ընակիալ ուռնցեն չփեղկուրեան
մեծասրանե երեսրեցս այսորիկ :

Կաչեցեն ՚ե Սանկտ պետերպուրգ պղեալ ըստ աչտարարութեան ՚ե Բերեզեն
Արբոյն Դիմեզիէ՝ նոյն նոյեմբերի ին :

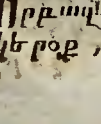

Նոյն չորրորդ օրն՝ նոյեմբերի ամսոյ , եկն ե Հաս ՚ի քաղաքս
այս Արբազան Յովսէփ Աբգհ Եպիսկոպոսն Հոյոց , և ՚ի մոտ
նել ընդ դուռն քաղաքին՝ ընդ առաջ ելին Գորին Հարձր
Արբազուրեն՝ բոլոր Հիերզեցականքն Հոյոց , Հանդերձ Պատ
կերօք , խաչիւք , և քշոցիք , ընդ Համահաճ աքեցեալ բազմուրեն
ժո

ժողովրդականաց: Իսկ՝ Սրբազան Արհի Եպիսկոպոսն՝ և յատկացեալ Աստուածորդին ազգին Հայոց, էր գլխաւոր եղեալ Եպիս-
կոպոսական բոլանդակ գործոցն, արկեալ ընդ պարանոցն Իւրհնոց կոչեցականն Մեծութիւնն՝ ինքեան շնորհեցեալ ըլ
Պանագին և գխաչն: Որոյ մեռան՝ ի քաղաքս եղև հիանալի հան-
դիսաւոր ընծայութեամբ, ըստ այսմ կերպի: Նախ՝ յաւուրսն
Գորին Բարձր Սրբազնութեն՝ երկու քահանայք գնալով՝ տա-
նէին զՊատակեր Տիրամօրն: Յետ որոց գնային երեք Սարկա-
ւագք հանդերձ խաչիւք, ընդ որս և մի Սարկաւագ՝ զԱստուածոր-
դական Գաւազանն՝ վերամբարձեալ ունելով՝ ի ձեռին: և հինգ-
անձինք Իկեղեցականք կրեալ զայլ գաւազանս: Զկնի այնոցիկ՝
գնային վեց Սարկաւագունք՝ ի ձեռին տանելով զմոժղէնս:
Ապա՝ վեցկերին քաղկրանաւոք երգեցիկք, որք երգէին զերգս
Հոգևորս պատկանեալս առ սոյն հանդէս: Յետ նոցա գնային
քառասունն Քահանայք՝ երկու երկու կարգաւ, որք ունէին
բարձրեալ՝ ի ձեռս իւրեանց՝ զԱճեստարանս և զՊատկերս:
Զկնի նոցա գնային չորս Աճապ Քահանայք: Յետ նոցին՝ երկու
Վարդապետք: և ապա ինքն Սրբազան Արք Եպիսկոպոսն՝ բոլոր
Սրբազնեալ զգեստիւքն զգեստաւորեալ՝ ունելով՝ ի ձեռին իւ-
րում զխաչ և զԳաւազանն՝ դայր հանդարտ ենլեր հովանաւորեալ
վրանին ծածկեալ լոյս կարմիր մախմուրաւ: և Ճանապարհորդ էին
ընդ նմա Աստիճանաւոր անձինք պատուականք, և բազմութիւն
ժողովրդոց: Եւ այսպէս մտեալ՝ ի քաղաքն և կաց յանդ իմն
Պօքօրնի Սբ Աճանդի Եկեղեցւոյն և մատուցեալ զաղօթս ուս-
ուցչական Բարձրագունեղի Իւրհնոց կոչեցականն Մեծութե,
և յոյն կոչեցողացն կոչեցականն Բարձրագնեալ: Ապա ընդ ա-
յսոքս ի տեղի Եկեղեցւոյն՝ որ տուեալ հայոց՝ ի քաղքի անդ
սբ՝ յետ կատարման ճաշոյին պաշտամանցն՝ ասաց զպատկանաւոր
Քարոզ՝ հայոց բարբառով: յորում յատնեաց՝ այնքան ազգ ու
բանիւ զողորմելի և զգիժագիժն Իւրհնոց կոչեցականն
Մեծութե՝ որ ազգն հայոց, մինչև զի՝ լսօղքն ուրախասիրք
լինալ զջերմեռանդական արտասուս հեղուին: Եւ յետ այսո-
ցիկ՝ ի ծունկս անկեալ մատուցին զաղօթս դհոգեզաղական պար-
գևատուին ոչ: Եւ ի կատարել Եկեղեցական՝ արարողութեանն՝

Սրբա-

Սրբազան Հոգի Եպիսկոպոսն՝ մեծարեալ եղև ի տեղացս Օձեր
կծմեռնականք. Պարոն Հնտրալ Մայոր Սիմեօն Գրիգորեվիչ
Գուրիովն ի ճաշ։ Ցետ որոյ յուղեն անկեալ գնացի ի նաւաշէն
Ջաղացքն Հայոց Նախիջևան։ ուր ունեմ լոյծ զբանակումն ի խոր։

Ընդ՝ չհաղթանա հանդերձեալ այսքիչ փեթեթալ՝ Հոգևորական Մէծաք
հոմանգամանէն, ի յայլազգ քրիստոնեից Սբոյն Դիմէթրիէ, ըստ սովորու-
թեան ի պահքն և ի ծոմս Մեծի Կայսերահարց՝ յնդրեին շուարեալ էր
ընդ ոգիլալ չէիցի ոգուածոց, և ի նոյն կացեին գնալ։

Ընդ ծով կարմիր անհաց ոտիք իսրայէլն հին անցա	Նէ։
բարձր բանիս հզօր ձեռօք յայսմ ամենայնի ժամս	Նէ։
Յանարգ լծոյ ծառայութեան յանհաս փառս ելա	Նէ։
յարդիւնալար մեղր և կաթին բղխող երկիր մըտա	Նէ։
Նիմինն նրման այժմ անցեալ ի յաւիտեան պատճա	ռէ։
յաղթական երգս երգեին այսօր թագուհւոյդ ԵԿԱՏԱՐԻ	Նէ։
Խաչիւք պատեն ձակ փըրկութեան ժողովք քրիս տանէա	կան։
Զի վճռաւորեան իշխանութեան ծառալ սեպին ի նախիջև	ան։
Ազգս ձայնս յայտնելական։ Հայս յունին ազգաց հա	մայն։
Նայ հրամայէ միաբանական։ Հընդաղանդին ջուրքն ամե	նայնի։

Ե՛ս յետ մտանելոյ Սրբազան Հօրն Եպիսկոպոսին՝ ի նորին նա-
խայ ջևան, ձեռն ի գործ էարկ կատարել զբաղձանքն, և սիր-
ելի զտաւսպելեան։ Ուստի՝ նախ եւս շինեաց զբարեպ զգես-
տուն մի մեծ և ընդարձակ։ ուր ժողովեաց զ՝ի զրնիս քեր-
զամ անօթս եկեղեցեաց և վանորէից։ Եւ զոր ի յերեք ստուգե-
բիտ հնացեալս, զոյնս բաժանեաց աղքատաց և տնանկաց, ի
ծոծկոյթ և ի պահպանութիւն ի անձանոյ նոցա՝ ի սաստկութիւն էվե-
րա հասեալ ձմեռանն, իսորհրդով դատաւորաց և իշխանացն։

Զկնի որոյ՝ շինեաց և զեկեղեցի մի փայտեայ, զոր և
եօծ ի 1781 թուին՝ ապրիլ ամսոյ 4 ին։ ի Տօնի Զատկին։ յա-
նուն Ամենօրհնեալ Սուրբ Աճոճնին։

Եւ ի սոյն ապրիլ ամսոյ քսան և մի երրորդ օրն՝ ի
Տօնի Ննդեան կայսերական Արճուճքն, զոր քարինս պատ-
րաստ ու՝ յանուն Հորից Աշխատարանչացն, և ի վերոյիշեալ
եկեղեցւոջն՝ վեսրհուրդ փրկական անարիւն զենմանն կատա-
րեալ

քեալ՝ էօծ զայնմ ։ և մեծափանձ Հանդիսիւբ յօրդաբուխ արտա-
ւոճօք և բերկրալից խնդութիբ՝ շուրջ պատեալ զքաղաքաձն՝
մինչև ցընծինգ ժամն՝ հոգևաւորականաց խմբիւբ, զօծեալ քարինան
զայնոսիկ վերադեաց ՝ի տէրս կոչմունս քաղաքին ։ Ջորոյ պհիա-
նալի հանդէսն՝ թողութիբ ՝ի յորձանուն մեռաւորական խոկմաձք
ընծեբցողացն պատմեալ թե հանդիսի հինաւրհնութեն Գրիգո-
րեաւ քաղաքին հարոյ ։

Իսկ ՝ի կողմանէ շինուածոցն՝ թե ի կերեցեաց թե Աբ-
հաչ վանից՝ , թե Տ պոդրատանն , և ի Դպրոցացն , զորս
շինեաց և շինէ մինչև յայսօր Կորին Պատրիարքութիւնն,
ջե տեղւոյն՝ փոքր ինչ բանիւ պատբերելն ։ այլ՝ թողութիբ ըստ
ի վերոգրելոյ խոստման մերոյ՝ ընդարձակ բանիւ՝ յայլեաւմ տե-
ղեաջ պատմել ։

Ջայս ամ որ տնօրինեացն և յաջողեաց Գ ած Ա՛ , նմա
փառաց պատիւ և երկրպագուե անդադար յաւիտեանից Ամէն ։

Սրբասիրտ Տէր Յարութիւն Շահաղբատ։

ովորութիւնէ քարեկամաց, ՚ի յառաջիւրեք քարեկամէ իւրեանց Շնորհաւորել տարմար ընծայիւք։ որոյ քանակութիւնն՝ և որպիսութիւնն՝ բաւականէ երբեմն յայտնել զսէր քարեկամին յայնմիկ՝ և զուարճակցութիւնէ նորա, ըստ այսմ և ես նախապէս Շնորհաւորելով Սրբութիւն քոյ զամենացանկալի ծընունդ որդւոյ աշխատասանաց քոց՝ մատուցանեմ ՚ի վայր վկայ նարհ ընծայ իմն, ըստ կարեաց իմոց, զոր ըստ քաղաքավարաց՝ յուսամ հանդուրժ ընկալնուցուս, և եթէ ճան վարկեսս՝ ՚ի վաղճանի ամ արժանաւորընծայիցս տետրակիդ՝ արժանացս և զնոյն աստ ընծայս զայս վերադրել, որով ստոյգ լոցեմ զհաճանութիւն քոյ ՚ի ծառայութիւնէ իմմէ՝ և ամաչս որպէս այժմ, նոյնպէս և յարաժամ։

Սրբութիւն քոյ միշտ խոնարհ
ՈՒՐԱԽԱԿԻՑ

՚ի Մադրաս ։ ։ ։
Թիւրայ 30 ։ 1794։

Նաւ ես ան ան բարեկեր ընդերկայնաց նորանէն Աղեքսանդրիա
Երկարել երթալ նոյնոյ Աղեքսանդրեան յաշգս վարուց երկոց։

Ասխ առ ընթերցողդ՝ է վեմ զբան ։
ոչ թէ խրատ՝ այլ զաղտ ջան ,
օրինակօք՝ բանասի րոց ,
և մեկնութեամբ՝ ըստ իմ կալ բեաց ։
Դիտնոց հարանց՝ զայս ուսա նի ։
վէպն ՚ի փոքուէն՝ անս ձկ ,
և արդ վեմ քան՝ զայս առա կամ ,
ցուցից ներքոյ՝ օրինա կամ ։
ճնանի այլ՝ փոքր տը զոյ ։
և մանկութեան՝ յառաջ նո րոյ ,
այսպէս մինչև՝ զառամու թիւն ,
՚ի փոքուէն է՝ սկզբնու թիւն ։

Եւ ոչ միայն՝ մարդ կենդա նին ,
այլ և զբոյսք՝ զայս կարգ տա նին ,
պէ նախ է բոյս՝ ի բեր անպէ տան ,
և ապա ծառ՝ պտղաւնա կան ։

Եւ զբոյսէ կարգ՝ դպրապե տաց ։
զայիքն նախ՝ ասել մանկանց ,
և լծէ մանուկն՝ է նրբել մաց ,
լինի ապա՝ արժան ուսց ։

Ա յսպէս և դու՝ եղբայր խոհ եմ ։
մի կարծիցես՝ սուտ ճշմար տեմ ,
պէ գործեցեալս՝ մանկաւրթ եանց ,
յուղղութենէ՝ է արտաս քոյ ։

Այլ գիտէիր՝ դու նախա պէս ։
կարգալ գրել՝ ինչ ուղղա պէս ,
այժմիկ ջանիւ՝ հասեր դու անց ,
ուզալանս՝ ուղղել գր եանց ։

Զայս օրինակ՝ է բաւա կան ։
կարգ ասհմանի՝ արարչա կան ,
պէ մեծանայ՝ զոր ինչ նուա ազ ,
և ոչ տևէ՝ մեծն հանա պտղ ։

Քանզի հանդէպ՝ ամն ցեալ ։
ոմն փայլէ՝ յոյժ զօրա ցեալ ,
և միւնչեւ ոմն՝ նորոգ ծնա նի ,
քանզի այսէ՝ կարգ աշխատ հի ։

Զուանիմ յուսել՝ ասել ծե րոց ։
եթէ յիշեն՝ զբանք անցե լոց ,
և ոչ տղայոց՝ եղբարց ի մոց ,
պէ և նոքա՝ ուրախ զայս փորձ ։

Արդ ասացից՝ պատճառն այն ։
զոր ինձ ստիպեաց՝ գրել զայս քան ,
զի ի ուրախ՝ համարի ցես ,
յաշխատանաց՝ իմ ղպէի ցես ։

Լուրախացիր՝ այսօր եզ քայր ,
Զի նոր ծնաւ՝ քեզ ապդա բար ,
Եւ աղաչեա՝ առ տէր ամ րով ,
Ծագկեցուսցէ՝ սմա հանճա լով ։
Ա՛ի լինիցիս՝ նըմանն քազ մաց ,
Որք կշտամբին՝ նախատա նաց ,
Ոչ խոկալով՝ վի չէ ծն եաւ ,
Զք՛ի մօրէ՝ իւր կատա րեալ ։
Ա՛յլ սղալանք՝ զայս տեղուա կին ,
Ներեա սիրով՝ ըստ առա կին ,
Զի լծէ իւր՝ քեզ ե րկար կեալ ,
Յուսամ տեսցես՝ սմա կատա րեալ ։
Զայսէ առակն՝ վեր պատ ցեալ ,
Նոր համբակայ՝ պատճի րեց ցեալ ,
Գրեա գրեա՝ ասեն պոյր սիկ ,
Մինչ լինիցիս՝ դպիր գե ղեց ցիկ ։
Ա յտպէս և սա՝ կետ գրե լոյ ,
Վարդ աշխարհի՝ ուռանի լոյ ,
Լծէ և իւր՝ այժմ անպի տան ,,
Լոյն ապա՝ գիտնոց սր ժան ։
Ա՛ման այս յուսամ՝ ջերմ սի րով ,
Սղալանաց՝ նախ ներե լով ,
Ոչ իբր օտար՝ ունայն դա տե լ ,
Եւ դու կալցիս՝ պճոճ աշխա տե լ ։

Ա՛րդ այժմ դառնամ՝ առ քեզ տեա րակ ,
Եւ՛ի տեառնէ՝ յոյժ գոհու նակ ,
Զի նա արար՝ մեզ արժա նի ,
Խնդալ ծնունդդ՝ քանակա նի ։
Եւ ազաչեմ՝ նայն տեառնն կեց նայց ,
Քեզ արասցէ երկայնա կեաց ,
Իբր աբրահամ՝ ծերացու ցէ ,
Ի հայաստան՝ քեզ քրիստոս ցէ ։

Պանդխտելոյն՝ ուրեք ան գամ ։
յոյժ հարկաւոր՝ է բարե կամ ,
վի նայ ցուցէ՝ նայս ոճ ղէզ ,
ըստ կանանց՝ կալնուլ շուն ։ իղ ։

Այսպէս և եա՝ լեզ և տը պէտ ։
զայս արարի՝ նոցա հանձ գէտ ,
ոչ բարեկամ՝ կարդել վանձն լամ ,
այլ քեզ ծառայ՝ հատացայս րիմ ։

Ըստ նոյն կարդի՝ համարձակ կեաղ ։
և նախերգան ինչ՝ ասա կար դե ալ ,
եթէ կամիս գոլ ընդ քաս րեաց ,
զայս խրատոք՝ իմով վա րեաց ։

Հայեաց աչօք՝ առ յերգարց քոյ ։
՛ի մէջ այլոց , ծընեակ լոյ ,
և տես վերգ՝ նոքա ծա նեան ,
թուել զաստեղս՝ ե րկնից հա մայն ։

Նախանձայոյզ՝ նոցա լե ցիս ։
յաշխատել՝ մի կանդաս ցիս ,
քանզի ՛ի ձեռն՝ աշխատու թեան ,
չոգամք ՛ի ծայրն՝ դժուարու թեան ։

Համբաւ բարի՝ յարանց քաս րեաց ։
ուսմ մանկանց քոյ՝ ապատ նեայ ,
փակեա շրթունդ՝ ընդ դէմ պա տէայ ,
զի յորինաց՝ է արտա քոյ ։

Լուրք հաճատի՝ և խրատա կան ։
եքեզ միայն՝ վայել լիա կան ,
նա և պատուք՝ դրոյ պէս պէս ,
զսուտնոյ կալ ցիս՝ փոյթ մշտա պէս ։

Եթէ վերջապէս՝ դու նորա ծին ։
հայեաց գիտունք՝ զինչ ասա ցին ,
մի վխրտան՝ կարծեր կա խան ,
զի է վնաս՝ քոյ բարու թեան ։

Ա դ թէ ընթերցող՝ և թէ ուետ րակ ։
մի համարիք՝ զնա համար ձակ ,
իբր խրատել՝ վարկեալ զնա հարկ ,
միայդ ներում՝ և միւսոյդ քարք ։

Խոստովանիմ՝ ճշմարտա պէս ։
զի ոչ ունիմ կարծիս՝ այս պէս ,
այլ սէր վարժման՝ զնա քորքո .քեաց ,
համարձակիլ՝ պատահեաց րեաց ։

Ասելիք՝ զայս՝ յոտկա պէս ։
վասն գրելոյ՝ իմ տագա պէս ,
զի խակութեան իմ՝ խնայե լով ,
ընկալչիք զպակասն՝ ինձ ներե լով ։

Զայր տագաչսի՝ գիտունք հնոց ։
ասեն ծնանի՝ չէ լինե լոց ,
զի չէ արհեստ՝ նման այլ ոց ,
և ոչէ ոք՝ ուսանի լոց ։

Ծնեալս տպէտ նման քաղ մոց ։
առեալ յուսում՝ ի կընտա նեաց ,
և գիտես զի՝ յուսումն ատն ,
չէ կատարեալ՝ թարց վարժա տան ։

Ցետ ասելոյ՝ իմ քեզ այս քան ։
զբրե յուսում՝ իրաւն կան ,
եւժէ դեռևս՝ տայք նախա տան ,
մատուցանեմ՝ անձս անպի տան ։

Ցաւել քանզայս սիրով Ամէն՝
Ով ազգասէր քեզ ԹԱՐԳՄԱՆ

Յայտնի լինի ամենեցուն որ ես Նիկողոս Յովհաննէս Գուլսմիրս յայտնումամ որ մին դուքան և լէլամատունամ քա
կէլ Հայոց ազգի քրիստոնեայ այսինքն Պարոն Փիլիպպոս Յակոբին
ընակած հին տանն և լէլամն ըսկսեալ Դամոյ ամսին ։ որ ոք
ժամանակ որ այլոյակ համարեմ ։ և լէլամն ՝ շաբաթն ե րկու ան
գամ գննի այսինքն ՝ երկու շաբաթի և հինգ շաբաթի , և ով
ոք որ ցանկայ տալրանք , կամ զոր ինչ քսուրեղէն հանձնե լի
Նիկողոս Յովհաննէս Գուլսմրիս պատրաստ գնեմ տիրե լս և տի
րածին ըսպիտ տալն և զորինչ գնով որ ապրանքատրոչ պատռե
էրն գննի , նոյն տված պատռէիրանին համեմատ ձեռաց կամ
հրաչակաւոր լէլամով կվաճառվի և յետ վաճառե լէն ե լիէ ապրա
նքատէրն ցանկայ իւր ծախսին դրամն նաղդ գտանե լն նոյն օրն
կամ հետքան իմ ։ ։ ։ ինե 5 կոմիսան և միւս այլ խարջն և մին ամ
սէն ։ ։ ։ ինե ։ ոլը մուդաւէժ կը կարեմ և մնացեալ դրամն նաղդ
կհատուցանեմ առանց ոչինչ պատճառիւ ։

Մի հոգալ այս պարտիկին՝ ճիւղ վարդենոյն Թարշա մեալ։
Շունչ շուշանին յոյժ նորոգէ՝ և հեր ծաղկին ոլո քեալ։

Ամիսք			
ձմեռ	Հուշ ցաղիկի		Տօնք Սրբոց
	ԷՒԿՓԷՐ	ՏՈՄ	
դկ	17	1	3 շբթ Սբց Առաքե լոյն Անանիայի և այլն :
ած	18	2	4 շբթ Պահ :
ակ	19	3	5 շբթ Ոբյն Դիմէոսիոսի Արիսթգացւոն և այլն
բձ	20	4	ՈՒԲԱԲԹ Պահ :
բկ	21	5	ՇԱԲԱԹ Զորից Սբց Աբեսաղոմեցւոյն :
գձ	22	6	ԿԻՐԱԿԻ
դկ	23	7	2 շբթ Սբյն Ղուկիանոսի Հարիւրտարին և այլն :
դձ	24	8	3 շբթ Սբյն Թէոդիտոսի Քահանային և այլն :
դկ	25	9	4 շբթ Պահ :
ած	26	10	5 շբթ Սբց Խարիթեւնոյն և այլն :
ակ	27	11	ՈՒԲԱԲԹ Պահ :
բձ	28	12	ՇԱԲԱԹ Սբց Երկոտասանից Վարդապետն վերջ :
բկ	29	13	ԿԻՐԱԿԻ Խաչ գիւտ
գձ	30	14	2 շբթ Սբն Աստուածայ Քահանային :
գկ	31	15	3 շբթ Սբց Յիսուսիքեանց և այլն
դձ	Հայ 1	16	4 շբթ Պահ :
դկ	Էմ 2	17	5 շբթ Սբցն Յովհաննսի և այլն :
ած	ԵԹԷ 3	18	ՈՒԲԱԲԹ Պահ :
ակ	4	19	ՇԱԲԱԹ Սբյն Ոսկիբերան Հայապէ սին
բձ	5	20	ԿԻՐԱԿԻ
բկ	6	21	2 շբթ Սբցն Ստեփաննսի Հանուա Հայապտին և
գձ	7	22	3 շբթ Սբցն Ակեփսիմ ոյ Եպիսկոպոսին և այլն :
դկ	8	23	4 շբթ Պահ :
դձ	9	24	5 շբթ Սբոյ Հայրապետին Մ երոփանոսի և այլն :
դկ	10	25	ՈՒԲԱԲԹ Պահ :
ած	11	26	ՇԱԲԱԹ Սբյ Հրեշտակապետացն Գաբրիէլի և այլն
ակ	12	27	ԿԻՐԱԿԻ
բձ	13	28	2 շբթ Սբյն Մ իլէտոսի առաքելոյ Հայրապետ տին :
բկ	14	29	3 շբթ Սբցն Դեւմետրէ ոյ վկային և այլն :
գձ	15	30	4 շբթ Պահ :